

1298

83

U-65

1894

10 09

20 03

2013

83

4-65

800
37-ԱԴ

ԵՐՐՈՐԴ ԳՐԱԴ

428
**ԱՆԽԱՏՈՒԹԵԱՆ
ՈՍԿԷ ՀԵՏԵԱՆՔՆԵՐԸ**

1001
9

ՀՇՄԱՐԻՑ ԱՆՑԲ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԱԴԱՄ ԱԴԱՄԵԱՆՑ

ԵՐԵՎԱՆ

ТИПОГРАФИЯ
А. С. ГУЛАМИРЯНЦА.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ
Ա. Ս. ԳՈՒՂԱՄԻՐԵԱՆՑ.

1894

248

Дозволено цензурою. 11 Ноября 1893 года, г. Тифлисъ.

ԴԱՆԻԷԼԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԸ
ԵՒ ԹԷ ԻՆՉ ԷԻՆ ԽՕՍՈՒՄ ՆՐԱ ՄԱՍԻՆ:

Ձ...Պ... մեծ զիւղում մարդկանց և աղջկեան
րի մի մեծ խումբ նստել էր հաստաբուն կակղի ծա-
ռերի տակ: Տօն էր այդ օրը և երեկոյեան ժամանակ—
երգում էին, կատակներ անում, ծիծաղում էին այն
զիւղացիների վերայ, որոնք զինովցած՝ տատանուե-
լով դուրս էին գալիս մօտիկ գինետնից: Նստած խումբ
ին մօտեցաւ բարձրահասակ, 30 տարեկան մի ու-
ժեղ տղամարդ, որ վերան ունէր մոխրագոյն վերար-
կու, ուսին հրացան և ճանապարհի պարկ: Այդ տե-
սակ զարդարանքը, ճակատի վերայի վէրքի խորնշա-
նը, երկայն սև բեխերը նրան խիստ կերպարանք
էին տուել: Մանուկները փախչում և հեռուից էին
այցում նրան: Բայց երկու ծերունիներ, որոնց հետ նա
խօսակցում էր, խսկոյն ճանաչեցին նրան և ասեցին
միևնորին.—

—Այս Դանիէլն է, մեր ուսումնարանի նախկին ու-
սուցչի որդին, որ սրանից տասը տարի առաջ զին-
ւոր գնաց: Տեսէ՞ք, ի՞նչպէս նա մեծացել է և կեր-
պարանափոխուել:

Ծերերը ու փոքրերը մօտ եկան և շուտով ամ-

բողջ գիւղն արդէն ժողովուել էր Դանիէլի մօտ։ Դանիէլը բարեկամաբար բարեւում էր բոլոր իւր հին ծանօթների հետ և խօսակցութիւնից երևում էր, որ նա թողել էր զինուորական ծառայութիւնը և կամենում էր բնակուել Զ...Պ...ում։ Գիւղացիները յաճախ ընդմիջելով խօսակցութիւնը, հրաւիրում էին նրան՝ խմելու նրա կենացը և լսելու նրանից պատեւրազմի և առհասարակ այն երկրներում տեսածների և լսածների մասին պատմութիւններ։ Բայց նա յոգնածութիւնից չէր ուզում խօսել և գնաց ջրաղացանի հետ, որի մօտ գտնւում էր իր հօր մահից յետոյ մնացած հարստութիւնը և որն օրն երկու անգամ կանչում էր Դանիէլին իրեն մօտ՝ ջրաղացը։

Ընթրիքի ժամանակ Դանիէլը միշտ հարցնում էր ջրաղացբանին և նրա կնոջն իւր հեռանալուց յետոյ գիւղում եղած փոփոխութիւնների մասին։ Նոքա սիրով պատասխանում էին նրան և այսպէս խօսակցութիւնը շարունակւում էր մինչև կէս գիշեր։ Խօսակցութիւնների ժամանակ Դանիէլը յաճախ գողտուկ նայում էր սրտես Վարիամին՝ ջրաղացբանի աղջկան։ Վարիամն էլ իւր կողմից շատ էր նայում նրան։ Դանիէլը գեղեցիկ էր Վարիամի համար և աւելի գեղեցիկ կը լինէր, եթէ չը լինէին նրա մեծ բեխերը։ Սկզբում Վարիամն ամաչում էր Դանիէլի հետ խօսելու և չէր իմանում որտեղ նայի, երբ նա մօտիկ էր տալիս իրեն։ Բայց խօսակցութեան վերջում նրա բեխերի մասին ինչ որ մի բան ասեց նրան։

Հետեւեալ օրը Դանիէլը բեխեր չունէր։

Դանիէլին շատ հաճելի էր միշտ ապրել բարի ջրաղացբանի, նրա կնոջ և Վարիամի հետ, որի աչքերը փայլում էին ջերմ սիրով և քաղցրութեամբ։

Բայց մի շաբաթից յետոյ նա տեղափոխուեց հայրական հին խրճիթը և սկսեց զբաղուել իւր բանջարանոցով ու դաշտով։ Նա աշխատում էր առաւօտուանից մինչև գիշեր և աշնանը նրա խրճիթն ամենից գեղեցիկն էր գիւղի մէջ։ Նա սիրում էր, երբ ջրաղացբանի Վարիամը նայում էր իւր այգուն՝ կանաչ ճիւղերից հիւսած պատերի միջեց։

Շուտով քաղաքից ուղարկեցին նրան սպիտակեղէններով և գրքերով մի արկղիկ, որ կազմում էր նրա բոլոր հարստութիւնը։ Գիւղացիները շատ զարմացան Դանիէլի աղքատ լինելու վերայ։

— Զէ կարողացել բարւոքել իւր վիճակը, — ասում էին նոքա։

Առհասարակ շատ խօսակցութիւններ և զատուութիւններ էին լինում նրա մասին։

ԻՆՉ ՏԵՍԱԻ ԴԱՆԻԷԼԻ ԳԻՒՂՈՒՄ։

Դանիէլը սիրելի և քաղցրալի էր ամենի հետ. նա չըջում էր խրճիթները և հարցնում էր բոլորին իրենց երեխաների, գործերի և դաշտային աշխատանքների մասին։ Հարցնելու պատճառը — աղքատութեան ամենայն տեղ ծայրահեղութեան հասած լինելն էր։ Գիւղի հարիւր ընտանիքներից քսանն իրենց որդոց մուրացկանութիւն անելու էին ուղարկել, վաթ-

սուներ՝ հազիւ կարողանում էին օրական պաշար հայ-
թայթել և պարտքերի մէջ էին գտնուում, իսկ մը-
նացածներն իրենց քմաց համաձայն էին վարում շե-
նական գործերը և պարտականութիւնները կատա-
րում: Ամենայն տեղ աղքատութիւն, աղտոտութիւն,
խրճիթներում դարձահոտութիւն էր տիրում, տա-
նիքները կիսավեր, յատակները փթած, անօթները
առանց մաքրելու էին. բանջարանոցներում նոյնպէս
ամէն բան անհոգ թողնուած էր—ամէն տեղ անկար-
գութիւն և աղտոտութիւն: Տղամարդիկ և կանայք,
առանց լուացուելու ու սանրուելու, շրջում էին
պատռտորուած ու կեպոտ հագուստներով: Հսկողու-
թիւնից զուրկ երեխաները խաղում էին խրճիթնե-
րի առաջ դիզուած ցեխերի մէջ: Անմաքրութիւնից
յառաջացել էին տկարութիւններ և հիւանդները
դեղ ճարելու փոխարէն դիմում էին կախարդներին,
որոնցից աւելի միաս էին ստանում, քան թէ օգուտ:
Դանիէլը փորձում էր խորհուրդներ տալ, բայց նը-
րան խիստ պատածխանումէին, որ աղքատութեամբ
ոչինչ չի կարելի անել և խնդրումէին նրան ուրիշ
գործերի մէջ չը խառնուելու:

Զ...Պ...ում ապրելը վտանգաւոր էր դարձել:
մարդիկ անընդհատ վիճում, թշնամանումէին և ի-
րար խաբում. աղքատները նախանձումէին հարուստ-
ներին, հարուստները ճնշում և հարստահարումէին
աղքատներին. մինչև անգամ մարդու և կնոջ մէջ էլ
վէճեր և երկպառակութիւններ կային: Այդ բոլորը
երեխաները տեսնում էին և սովորում: Բայց չընայե-

լով իրենց թշուառ դրութեան, չաբաթ և կիւրակէ
օրերը շատ դրամներ էին ունենում գինետներում
խմելու և թուղթ խաղալու համար, իսկ նոցա կա-
նայք և երեխաները տանը քաղցած էին մնում:

Ի՛նչ է ՊԱՏՄՈՒՄ ԽՆԼՕՔ ԶՐԱՂԱՅԲԱՆԸ:

Ծանր էր Դանիէլին տեսնել այնքան թշուառու-
թիւններն իւր ծննդավայր գիւղում: Նա դնաց ջը-
րաղացը, որտեղ Մարիամի քաղցր ժպիտը միշտ փա-
րատումէր նրա տխուր մտառանջութիւնները, ինչ-
պէս որ սև աճպերն արեգակի առաջ անյայտանում
էին: Նա սկսեց հարցնել ջրաղացբանին.—

— Այս ի՞նչ է և ինչո՞ւ մարդիկ այսպէս կռա-
պաշտացել են, ինչո՞ւ այսպէս աղքատ և խեղճ են
ապրում, այն էլ թշնամաբար: Զը լինի՞ թէ այդ բո-
լորը պատերազմից է յառաջացել:

Ջրաղացբանը պատասխանեց.

— Ի հարկէ, մեր գիւղը պատերազմի պատճա-
ռով ոչ վարժւած էր և ոչ ցանում, իսկ պատերազմից
յետոյ, ինչպէս աղէտ, վրահասան աւելի վատ տա-
րիներ-անբերութիւն անբերութեան յետևից: Բայց
միայն պատերազմը չէր մեր աղքատութեան պատ-
ճառը—այլ առաւել մեր մարմնաւոր իշխանութիւնը:
Տանուտէրները, երեցփոխները, դատաւորները—բո-
լորն էլ շահասէր, անազնիւ և յիմար մարդիկ են:
Տանուտէրներից երկուսը գինետներ են պահում և
նրանց համար շատ օգտաւէտ է, երբ գիւղացիները

խմբերով նստած այնպէս սեղանների մօտ, ծախսում են իրենց աշխատած բոլոր գրամները։ Նրանք գիտմամբ զիւղացիներին հաւատ են ընծայում ու տօկոսով դումարներ են տալիս. բայց յետոյ վաճառել են տալիս նոցա հողը և ինչքերը, երբ ժամանակին չեն վճարում պարտքը։ Ահա այսպէս աղքատացնում են ժողովրդին։ Համարեա բոլոր հողերն հարուստների ձեռքն են անցել, ոտքտ էլ տօկոսով դումարներ տալով աղքատներին, գրանով ևս աւելի շուտ են ամբարդացնում այն թշուառների գրութիւնը։

— Ահա հէնց այդ է ցաւը, ասեց Դանիէլը։ —

Բայց չէ՞ որ դուք հասարակական հողեր էլ ունէիք։

— Ունենալն ունենք, բայց հէնց այդ հողն էլ գրաւ է դրուած և հարուստներն են միայն օգտուում։ — պատասխանեց ջրադաքբանը. — աղքատներն այդ հողից ոչ մի կոպէկի օգնութիւն չեն ստանում։

— Եթէ այդ բոլորը դու գիտես, ինչո՞ւ այդ մասին չես յայտնում ժողովրդին, ինչո՞ւ չես բաց անում նրա աչքերը։ — Հարցրեց Դանիէլը բարկացած։

— Ի՞նչպէս կարելի է ասել, բոլորն էլ հարուստների պարտապաններն են և ո՞վ կարող է համարձակուել նրանց դէմ հակաճառելու, — պատասխանեց ջրադաքբանը։ — Իսկ ժողովրդին դէպի բարին սովորեցնելու, նրանց մէջ խիղճ դարթեցնելու համար ոչ ոք չըլկայ. դպրոցն էլ քանի դնում վատթարանումէ։

Դանիէլը շարժեց գլուխը և տխուր, տրտում վերադարձաւ տուն։

ԴԱՆԻԷԼԻ ԶԱՆԲԵՐՆ Ի ԶՈՒՐ ՆՆ ԱՆՅՆՈՒՄ։

Մէկ կիւրակի օր, պատարագից յետոյ, հասարակական ժողով էր կազմուել այն կակղի ծառերի տակ, խորհրդակցելու այն մասին, թէ որտեղից պէտք է գրամ ձեռք բերել՝ հարկերը և հասարակական պարտքերը վճարելու համար։ Պատահեցին և երեսուներն էլ էին հաւաքուել այնտեղ։ Ցանուտէրի խօսելուց յետոյ, Դանիէլը կանգնեց մի բարձր քարի վերայ, որտեղ բոլորն էլ կարող էին տեսնել նրան և սկսեց բարձր ձայնով խօսել։ Նա խնդրում էր զիւղացիներին մտածելու իրենց աղքատ գրութեան և ընդհանուր թշուառութեան ու խեղճութեան մասին. խնդրում էր զինեաները վերջացնել և ծուլութիւն չանել։

— Իսկ դուք, տանուտէրներ, — դարձաւ նա նրանց խնատ և վճռական ձայնով — ի՞նչ էք արել հասարակական ինչքերը, ի՞նչպէս էք մտածում օգնել մեր դժբախտութեանը...

— Լռիր, — գոռացին ամբոխի միջից ձայներ, — լռիր, անպիտան, թափառական... Եթէ ոչ մենք քեզ բանտ կ'ը նստեցնենք...

Վախեցած այդ ձայնի աղաղակով և գունաթափ ինչպէս մեռեալ կանգնած էր ջրադաքբանի աղջիկը հողակոյտի վերայ և Դանիէլից աչքերը չէր հեռացնում։ Նա սաստիկ սիրում էր Դանիէլին վերջին օրերի համար։

Դանիէլը համարձակ շարունակում էր։

— Դուք կարող էք բանտարկել ինձ, միայն նախ

ինձ ցոյց տուեցէք, թէ ինչ անտեղի և սուտ բան եմ խօսում: Հարցրեցէք ձեր խղճին, ո՞ւր են հասարակական ինչքերը, հարստացել էք դուք, թէ աղքատացել, կայ ձեր մէջ ազնւութիւն, հաւատ և սէր դէպի իւր մերձական:

Աղաղակը և ձայները քանի գնում քարձրանում էին, մի քանի գիւղացիներ էլ քարեր վեր առան՝ որ դցեն Դանիէլի վերայ, բայց նա անվախ և համարձակ ամբոխի ամենախիտ տեղեց անցնելով՝ գնաց տուն: Այտեղ, դարձեալ գունաթափ և արտասուելից աչքերով, փաղեց Մարիամը և յուզուած սրտով հարցրեց.

— Ո՞րք ես դու, Դանիէլ:

Սա հանդարտութեամբ հանգստացրեց Մարիամին և պինդ սեղմեց նրան իւր կրծքին:

ԹՇՆԱՄԻՆՆՐԸ ՀԵՏԱՄՈՒՏ ԵՆ ԼԻՆՈՒՄ ԴԱՆԻԷԼԻՆ:

Թշնամանքների և վերաւորանքների պատճառով Դանիէլը գիւղում ազատ չէր կարողանում շրջել. երբեմն գիշերներն երեկոսները նրա լուսամուտների ապակիներն էին կտրատում, երբեմն նրա այգու պտղատու ծառերն կտրատում կամ բանջարանոցից կաղամբ, վարունկ գողանում: Տանուտէրները, նրա բողբջին իբրև պատասխան, համարեա միշտ ծիծաղումէին և ասում.

— Կորի՛ր հեռու, անպիտան, դրոն էլ անգամ արժանի չես...

Սակայն նա առաջուայ նման քաղցրութեւ և բու-

րի էր բոլորի հետ, սիրով խորհուրդներ էր տալիս և օգնում էր խեղճերին, ինչքան կարողանում էր: Բայց գիւղի թշուառ դրութեան վերայ հանգիստ խղճով նայել չէր կարողանում: Մի անգամ նա վրձռեց քահանային դիմել՝ նրանից խորհուրդ հարցնելու և օգնութիւն խնդրելու. բայց նա այնտեղ էլ անյաջողութեան պատահեց:

ՆՈՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉ:

Դանիէլը գիւղում իւր անյաջողութիւնների մասին ոչինչ չէր պատմում և դժգոհ դէմք չէր ցոյց տալիս. ամենի հետ էլ բարեկամաբար էր ողջունում:

Անցնելով ջրաղացի մօտով, նա շատ ուրախանումէր, երբ տեսնումէր գեղեցիկ Մարիամին, որ նըստած էր լինում խրճի առաջ՝ նստարանի վերայ՝ բալինու ստուերի տակ և կարումէր...

Մարիամն այլայլում, դողդողում և քաղցրութեամբ ժպտումէր նրան. բայց իսկոյն աչքերում արտասուքներ էին փայլում:

— Ինչո՞ւ ես լաց լինում, Մարիամ:— երկիւղով հարցնում էր Դանիէլը:

Մարիամն իսկոյն սրբումէր արտասուքները, ծիծաղումէր աւելի քաղցրաբար և զլուխը շարժելով ասումէր.

— Ոչ այսօր, Դանիէլ, միայն մի ժամանակ բոլոր կ'իմանաս:

Մարիամն այս անգամ աւելի գեղեցիկ և սիրելի երևաց նրան:

Բայց Դանիէլն ինչքան էլ Մարիամին խնդրեց, սակայն սա չ'ասեց իւր արտասուելու պատճառը:

— Իսկ դու ինչո՞ւ այդպէս տրտում ես, — հարցրեց նրան Մարիամը. — ինչպէս երեւումէ քաղաքից յետոյ գիւղում ապրելը քեզ համար տխրալի է:

Դանիէլը լուռ և տրտում՝ ցած էր դրել աչքերը: Մարիամը մօտեցաւ, բռնեց նրա ձեռքը և հազիւ լսելի ու դողդոջուն ձայնով ասեց.

— Դանիէլ, ի՞նչ է պատահել քեզ: Ասա ինձ, սիրելիս:

— Ես բաղդաւոր եմ, Մարիամ, երբ քեզ հետ եմ ես. — բացականչեց Դանիէլը: — Բայց նայիր, գիւղում ի՞նչպիսի աղքատութիւն է տիրում, ի՞նչպէս մարդիկ չարչարում ու տանջւում են... Ես մահու չափ ցաւում եմ նոցա վերայ, և նրանց օգնելու համար քիչ բան հարկաւոր չէ, որ փրկուին:

Մի տխրիւր, Դանիէլ, — միխթարումէր նրան Մարիամը, երկնքում կայ արդարադատ Աստուած, նա կը դատի նրանց, որոնք չեն կտարել իրանց պարտականութիւնները: Քո յանցանքը չէ, որ մեր ժողովուրդն աղքատանումէ, ինչո՞ւ ես սրաննդում:

— Ոչ, Մարիամ, ես չեմ կարող հանդիստ և բախտաւոր լինել, երբ տեսնում եմ, որ գիւղացիներն աղքատութիւնից և յուսահատութիւնից ստախոսութիւններ, գողութիւններ, սպանութիւններ... են անում: Իսկ նոցա երեխաները... Ո՛հ, այդ դժոխք է...

— Իսկ իմանում ես, Դանիէլ, ընդհատեց նրան Մարիամը, — որ երեկ վախճանուեց մեր ուսումնարա-

նի ուսուցիչը...

Այդ լուրը, երեւումէր, աղշեցրեց Դանիէլին. նա խորը մտածեց մի ինչ որ բանի համար և գնաց տուն: Հեռեկալ կիւրակէ օրը, երբ պատարադից յետոյ ամբողջ գիւղը ժողովուել էր նոր ուսուցիչ ընտրելու, եկաւ այնտեղ և Դանիէլը:

Մարիամը պառաւնների և աղջիկների հետ լըսումէր հեռուից: Նա սաստիկ վախենումէր, որ չը լինի թէ Դանիէլը նորից սկսի խօսել ու բարկացնել գիւղացիներին և խնդրեց հօրը, որ չը հեռանայ նրա մօտից. և հայրը միշտ հանդարտեցնումէր Դանիէլին, երբ նա սկսումէր բորբոքուել:

Կլխաւոր տանուտէրը, Միրօնը, առաջարկեց գերձակ Սարգսին ուսուցիչ ընտրել. — նրա գործերը վատ են գնում, մօր կողմից ինձ աղգական է, — աւելացրեց նա:

Միւս տանուտէր պանդոկապետ Կոնստանդինն էլ նոյնպէս ներկայացրեց իրան աղգական մի կաղ ջուլթակահարի, որը համաձայնեց 40-ի փոխարէն 35 մանէթ ստանալու:

Գերձակը բարկացաւ, ջուլթակահարին գող, աւաղակ անուանեց և առաջարկեց 30 մ. ստանալու:

Ջուլթակահարը յայանեց, որ կը զանգատի գերձակի վերայ նրա հայհոյութեան համար և որ այդպիսի վճարով չէր համաձայնիլ: Ժողովը կամեւումէր գերձակին ընտրել, որ մի կերպ կարդալ-գրել գիտէր: Բայց այդ շփոթ ժամանակում ամբոխից դուրս եկաւ Դանիէլը և բացականչեց.

— Դուք հովիւին աւելի վարձ էք տալիս, քան թէ ձեր երեխաների ուսուցչին: Բայց ես զիտեմ, որ դուք քիչ գումար ունէք, այդ պատճառով ասացէք, կամենում էք ինձ ուսուցիչ ընտրել, ես ձրի յանձն կ'առնեմ...

Մեծ էր գիւղացիների զարմացքը. նոքա լուռ նայումէին մէկը միւսին և թէև ոմանք ուրախ էին հեռացնել նրան, բայց մեծամասնութիւնը հասկացաւ գործի օգուտը և սկսեցին գոռալ, աղաղակել, որ ընտրեն նրան: Դանիէլն ընտրուեց: Մարիամը իւր զարհուրանքից և ամօթից վազեց ջրաղաց: Գիւղումն ուսուցչութիւնից ստոր պաշտօն չըկար:

Համեստ ջրաղացբանն էլ էր շարժում գլուխը. նա մտածեց, որ Դանիէլը ցնորուէլ է: Բայց Դանիէլը մնաց հաստատ իւր վճռում և շուտով ուսուցիչ էր նշանակուած:

ԴԱՆԻԷԼՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ:

Դու պէտք է ուրախ լինիս աղքատներին օգնելու համար, Մարիամ. — ասեց նրան Դանիէլը միանգամ, տեսնելով, որ նա շարունակումէ տխրել այն բանի համար, որ ինքն ուսուցիչ էր: — Իսկ ուրիշ կերպ օգնել չէ կարելի. ծերերի բնաւորութիւնը միանգամից չես կարող փոխել, միայն քիչ-քիչ սիրով կրթելով մանուկներին, գուցէ յաջողութիւն ամբողջ գիւղը դէպի ճշմարտութեան ճանապարհը բերել: Զիշտ է, այստեղ ուսուցչին արհամարհումեն, բայց մտա-

բերի, որ մեր Փրկիչն էլ անարգուեց, որ վրկի մարդկանց և դաստիարակի նրանց դէպի լաւ:

— Ախ, Դանիէլ, այդ այդպէս է, բայց եթէ դու միայն իմանայիր, թէ ինչ ես անում...

Մինչ այս մինչ այն ձմեռը սկսուել էր և Դանիէլը բաց էր արել իւր ուսումնարանը: Նա երեխաներին միշտ քաղցրաբար էր հանդիպում և բարեւում. նա պահանջումէր, որ նոքա բոլորն էլ ուսումնարան դան սանրուած, լուացած ձեռքերով, մաքուր հագնուած, թէպէտ շորերը հին կը լինին և կարկատած:

Որոնք կատարումէին ուսուցչի պատուէրները, Դանիէլը լաւ եղանակներին նրանց տանումէր իրան հետ զբօսներու, իսկ վատ եղանակներին տանը նրանց պատկերազարդ գրքեր էր ցոյց տալիս կամ ասում էր հետաքրքիր պատմութիւններ: Զարմանալի չէր, որ երեխաները սաստիկ սիրումէին նրան:

Այս բոլորը շատ էր զարմացնում գիւղացիներին, առաւել այն, որ Դանիէլն ոչ մէկ աշակերտի չէր պատժում և ծեծում: Ոմանք մինչև անգամ երկիւղ ունէին և ասումէին, որ ուսուցչի այդ տեսակ վարմունքը լաւ չէ:

Դանիէլն ասումէր՝ այն ուսուցիչը, որ չէ կարողանում մանկական քնքոյշ սրտերը սիրով զրուել դէպի բարին, նա հմուտ չէ իւր արհեստին, իսկ այն ուսուցիչը, որ պատժում ծեծումէ երեխաներին, նա էլ իսկապէս գործ է կատարում, բայց այնպիսի գործ, որ զրկումէ մանուկներին մարդկային խելքից և հոգուց...

ԴԱՐՁԵԱՒ, ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ:

Սակայն գիւլումն անընդհատ լուրեր էին շրջում, որ Դանիէլը մոլորեցնում էր երեխաներին, սովորեցնում էր նոցա որ և է մի նոր հաւատ: Արեխաների սէրը գէպի գպրոցը և գպրոցի խաղաղութիւնը նրանք Դանիէլի կախարդութեամբն էին բացաղբւում և հաւատացնում էին, որ նա երեխաներին էլ է սովորեցրել գծելու կախարդական նշաններ:

Երկուրդի տուած այդ բացաղբու թիւնների լուրը հասաւ և քաղաքը: Մէկ անգամ դասը սկսուելուց առաջ, անսպասելի կերպով Դանիէլի մօտ եկան երկու աստիճանաւորներ՝ գիւղի քահանայի հետ: Նոքա յայտնեցին, որ եկել են լսելու, թէ նա ի՞նչ է սովորեցնում երեխաներին: Դանիէլը սիրով հրաւիրեց նրանց նստելու, որոնք տեղաւորուեցին լուսամուտի առաջ: Այդ ժամանակ երեխաները մէկ-մէկ ներս էին հաւաքւում: Երեխաների հին, բայց մաքուր հագուստները շատ հաճելի տպւորութիւն գործեցին: Ներս մտնելով սենեակը, նոքա ամենից առաջ բարեւումէին ուսուցչին, յետոյ հանդիստ նստելով իրանց տեղը, հանդարտ խօսումէին իրար հետ և նայում էին անձանթներին:

Բոլոր երեխաները 25 հոգի էին:

Դասատան մի կողմում տղաներն էին նստել, միւս կողմում՝ աղջիկները:

Նրբ որ բոլորը հաւաքուեցին, Դանիէլը բարձր ձայնով ասեց.

— Աղօթենք ամենից առաջ, որ իմ երեխաներս, Ամենուրեք Աստուծոն և մեր Հօրը: Երեխաները չոքեցին և Դանիէլը ասեց աղօթքը, որի հասարակ և պարզ միտքով ամենափոքր երեխաներին էլ:

Յետոյ երեխաները բաժանուեցին չորս խմբերի և ցրուեցին սե զրատախտակի չորս զանազան կողմերը: Գրատախտակի վերայ գրած էր տառեր, վանկեր և ամբողջ բառեր, որ երեխաներն արտադրում էին իրանց տետրակների և քարտախտակների վերայ: Դանիէլը մէկից միւսի մօտն էր անցնում, ուղղում սխալները և սովորեցնում էր կանոնաւոր բռնիքարեգրիչը և գրչակոթը: Հետեւալ ժամում յառաջագէմ աշակերտներն էին գրատախտակի վերայ տառեր գրում և պատուիրումէին իրանց խմբին ցած ձայնով կարդալ գրուածը: Ոչ մէկը միւսին չէր խանդարում: Դանիէլը միւսնոյն ժամանակում հսկումէր բոլորին և հանդարտ ձայնով ուղղումէր նրանց սխալները:

Մի ժամից յետոյ տառերի փոխարէն զրատախտակի վերայ թուանշաններ և թուաբանական խընդիրներ երևացին, դոցա հետ էլ փոքրիկ նոր ուսուցիչներ և վարժուհիներ, որոնց Դանիէլն էր ընտրել յառաջագէմ աշակերտներից: Աշակերտներից ոմանք թուանշաններ էին գրում, ոմանք կարդում, ոմանք բազմադրոտկութեան աղիւսակն ասում...

Դանիէլը յառաջագէմ աշակերտներին առանձին դժուար խնդիրներ էր տալիս:

Միւսնոյն ժամանակ զարմանալի հանդարտութիւն, կարգ ու կանոն էր երեւում զասարանում և երեխաների ջերմ սէր զէպի ուսումը, որպիսի օրինակ աստիճանաւորներն և քահանան չէին տեսել իրանց կեանքում:

Առաւօտեան դասերը վերջանալուց յետոյ երեխաները դուրս տալով ուսուցչին և անձանօթներին, սկսեցին համեստաբար դուրս գնալ և դռներից հեռու հազիւ լսուեցաւ նոցա ուրախ ծիծաղը և ազազակի քաղցր ձայները:

Երեկոյեան դասին ընթերցալարժները կարգացին բարձր ձայնով միքանի ուրախ և իրատական վէպեր: Երեխաները հրճուանքի մէջ էին: Եւ որովհետեւ Դանիէլը բոլորիցն էլ գոհ էր, այդ պատճառով դասի վերջում ինքը մի շատ հետաքրքիր պատմութիւն պատմեց:

ԿԻՒՐԱԿԷԻ ՌԻՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ ՆԻ ԶՐԱԴԱՅՈՒՄ ՊԱՏԱՀԱՍԻ ԴԷՊՔԻ ՄԱՍԻՆ.

Աստիճանաւորները և քահանան մեծ գովասանքով էին խօսում Դանիէլի մասին, իրրեւ հմուտ ուսուցչի՝ ամբողջ գաւառի մէջ: Այս, ինչպէս հեշտ կարելի է եղբակացնել, շատ զարմացրեց գիւղացիներին:

Ամառը դասառւութիւնն ընդհատուեց, որովհետեւ մեծ երեխաները զաշտերում օգնում էին ծընողներին: Բայց Դանիէլն կանչում էր իրան մօտ փոքրերին և օրական երկու ժամ պարսպում էր նրանց

հետ. այնուհետեւ թոյլ էր տալիս նրանց օգնելու իրան բանջարանոցում՝ հեշտ գործերի մէջ կամ՝ դաշտում: Նրբ որ մեծ երեխաներն էլ ցանկացան սովորել, այն ժամանակ նա սկսեց նրանց հետ պարսպել կիւրակի օրերում:

Դասերից յետոյ Դանիէլն վերցնում էր նրանց իւր հետ զբօսնելու դաշտում կամ անտառում, ցոյց էր տալիս նրանց թիւնաւոր և օգտակար խոտեր, պատմում էր ընտանի և վայրենի գաղանների կեանքի և բնաւորութիւնների, զեփերի, ծովերի, սարերի, հեռու երկրների, այնտեղի բնակիչների, տառերի, արեգակի և այն բոլորի մասին, ինչ որ միայն գիտէր և կարգացել էր գրքերի մէջ:

Հասակաւոր շատ երիտասարդներ էլ լսելով այդ պատմութիւնների մասին, իրանք էլ ցանկացան կիւրակի օրերը Դանիէլի մօտ լինելու: Նա ուրախութեամբ համաձայնեց, — միայն ցաւալի էր Դանիէլին նրանց անուս տեսնելը: Նա տալիս էր նոցա տանը սովորելու դասեր, որ պատրաստում էին նրանք գործերից ազատ ժամերում:

Այսպէս Դանիէլը կազմակերպեց կիւրակէի ուսումնարան: Նրա աշակերտներն երախտագիտութիւնից օգնում էին նրան զաշտային գործերում, թէպէտեւ նա երբէք չէր խնդրում այդ մասին:

Դանիէլի աշակերտների ընկերները գիւղում ծիծաղում էին նրանց վերայ, ծաղրում էին և զանազան մականուններ էին տալիս նրանց: Նրանք տոնուաւերներն ամեն-կերպ աշխատում էին չարախօսել և զրբ-

դռնի Դանիէլը գէմ ամբողջ զիւղը, որովհետեւ երկուդ ունէին, որ նրան իրանց տեղ կ'ընտրեն: Այդ պատճառով Դանիէլը միմիայն ջրադաշտումն էր ուզում լինել, որտեղ բոլորն էլ նրան ուրախ էին:

Բայց մի անգամ Դանիէլն նկատեց, որ այստեղ ինչ որ մի բան է անհամաձայնութեամբ կատարուել — ծեր ջրադաշտանը կնճռուած էր մոտատանջութիւններէ մէջ, նրա կիներ միշտ սառնադէմ և մտքամոլորուած անդադար վազումէր խրճիթի մէջ և պինդ խփումէր դռները իւր յետեւից, իսկ Մարիամի աչքերն լաց էին եղել:

Հէնց որ Դանիէլը Մարիամի հետ մենակ մնաց, հարցրեց նրան. — Խնչ է պատահել, Մարիամ, ասն ինձ, ի՞մ աղաւենեակ...

Սրաի յուզմանքից դողդողալով, հազիւ կարողացաւ արտասանել «սիրելի՛ Դանիէլ» և սկսեց հեկեկալ:

Նա սկսեց հանդարտացնել Մարիամին, իսկ սա քիչ-քիչ պատմում էր նրան: — Յիշումես Դանիէլ, որ սորանից մի տարի առաջ մի անգամ դու ինձ արտասուներէ մէջ տեսար: Այդ ժամանակ հօրս մօտ եկաւ պանդոկապետ Միրօնը և ինձ նշանադրեց իւր որդու համար, որ ջրադաշտ ունի Ա... զիւղում: Հայրս և մայրս համաձայն էին ինձ նրան տալու, որովհետեւ պանդոկապետը հարուստ և ազդեցութիւն ունեցող մարդ էր, բայց ես յայտնեցի, որ դեռ շատ փոքր եմ, չեմ կամենում մարդու գնալ և խնդրեցի ներանց յետաձգել ժամանակը զոնէ մի տարի: Այժմ տարին անցել է, նոքա պատասխանի են եկել: Նստ-

սեցի, որ ոչ մի ժամանակ մարդու չեմ գնալու. Միրօնի որդին անառակ, անդործ է, իսկ նորա հայրը բիրտ և չար...

Նւ նա նորից սկսեց լաց լինել:

Այս պատմութիւնը չափազանց անհանգստացրեց Դանիէլին, նա մօտեցաւ նրան և գոչեց.

— Ի՞մ թանգագին Մարիամ... վաղուց է, որ ես սիրում եմ քեզ կեանքիցս աւելի...

Մարիամը հեկեկալով ընկաւ նրա կրծքի վերայ և արտասուելուց ընդհատ խօսքերով ասեց.

— Նս սիրում եմ քեզ, Դանիէլ, բայց հայրս հարուստ է, նա չէ ուզում աղքատ փեսայ ունենալ:

Դանիէլը զրկեց արտասուող աջ ջկան և համբուրելով նրան, ասեց.

Մի վախենար, ի՞մ աղաւենեակ, ոչ ոք աշխարհում չէ կարող խել քեզ ինձանից:

Այս ասելուց յետոյ նա գնաց նրա ծնողների մօտ և մի քանի րոպէից յետոյ Մարիամը լսեց, ինչ պէս նոքա բոլորը բորբոքուած և բարձր վիճումէին: Մարիամը չոքեց և սկսեց ջերմադին աղօթել: Վերկենալով՝ նա լուսամուտից տեսաւ, որ ծնողները Դանիէլի հետ դուրս էին գալիս տանից: Այս նրան աւելի անհանգստացրեց: Նա գիտէր Դանիէլի եռանդոտ ընաւորութիւնը և վախենումէր, չը լինի թէ նա մի որ ելիցէ բանով անպատուել է հօրը և մօրը և նրանք տանումեն նրան Միրօնի մօտ դառնի: Իւր սրտնեղութեան մէջ նա դարձեալ սկսեց աղօթել Դանիէլի և իւր համար:

Նրեկոյեան 10-դ ժամն էր, երբ փողոցում քայլերի ձայներ լսուեցին և ներս մտան խրճիթը հայրը և մայրը՝ Դանիէլի հետ:

Ջրաղացբանը համեստութեամբ գրկելով իւր աղջկան, քաղցրաբար հարցրեց նրան.

— Սիրում ես դու Դանիէլին, Մարիամ:

Նա շփոթութեան մէջ պատասխանեց.

— Այո:

Ծնողները մի անգամ էլ գրկեցին նրան և երկուսին էլ օրհնեցին:

Այդ բոլորը Մարիամին զարմանալի երազներ էին թւում:

ԴԱՆԻԷԼԻ ՎԱՏ ՀԱՄԲԱՐԸ.

Շուտով կատարուեց նոցա հարսանեաց հանդէսը: Երբ որ նորապսակները ջրաղացից Դանիէլի խըրճիթը գնացին, Մարիամն ընկաւ ամուսնու գիրկն այս խօսքերով.

— Ի՜նչպէս ես բաղդաւոր եմ, Դանիէլ:

Սա սեղմեց նրան իւր կրծքին և համբուրելով ասեց.

Եւ մենք միշտ բաղտաւոր կը լինենք, եթէ այսօրուանից կը սկսենք ապրել իրար համար, խաղաղ, միմեանց համաձայն, չ'ունենալով մեր մէջ զաղանիքներ և օգնելով մէկս միւսին ամեն բարի գործերի մէջ:

Հետեւեալ օրը, առաւօտը վաղ, Դանիէլի բոլոր աշակերտները, մեծերը և փոքրերը, աղքատները

և հարուստները, հազաճ իրանց լաւ հանգերձները՝ ինչպէս մի մեծ տօն օրում, եկան շնորհաւորելու նոցա ամուսնութիւնը:

Աշակերտների սիրոյ այդ արտայայտութիւնը չափազանց ուրախացրեց Դանիէլին և Մարիամին: Մարիամը համբուրեց բոլոր երեխաներին և արձակեց տուն, միայն, ինչքան կարող էր, նոցա լաւ հիւրասիրելուց յետոյ:

Բայց նոցա ամուսնութեան պատճառով շատ խօսակցութիւնների և զրպարտութիւնների սկսեցին պլտաւուել գիւղում: Բոլորը զարմացան, որ հարուստ ջրաղացբանն իւր գեղեցիկ աղջկն աղքատ ուսուցչին տուեց: Անքամայրերը ձանձրացրին ջրաղացբանի կնոջն իրանց հարցերով, ինչպէս և մի անգամ էլ այնպէս բարկացրին նրան, որ նա արտասուեց, նա բարկութիւնից ասեց պանդոկապետի կնոջը.

Դանիէլը, եթէ կամենայ, կարող է ձեր բոլոր գինեաները գնել. նա, ինչքան որ կարծումէն, աւելի հարուստ է: Մի բան միայն, եթէ ես կարողանայի պատմել ձեզ, այն ժամանակ ձեր բերանները բաց կը մնային զարմանքից:

Այդ տեղ նա յանկարծ լռեց, վախենալով իւր շատախօսութիւններից և պանդոկապետի կինը աւելի բան իմանալ չը կարողացաւ, մինչև անգամ խօսատացաւ լուր թիւն պահել լաւձի մասին: Նա իսկապէս ոչ ոքի չ'ասեց, բացի ամուսնուց և քրոջից, առնելով նրանցից երգումն՝ լուր թիւն պահելու համար: Բայց մի քանի օրից յետոյ գիւղում լուրեր էին

պատում, որպէս թէ ջրադացբանի կինը Գանիէլի կրծքին ոսկիներ է տեսել, ասումէին, որ Գանիէլը, իբր թէ յայտնի անաղնիւ մարդ է և զանազան միջոցներով կարողանում է ոսկիներ և այլ հարստութիւններ ձեռք բերել:

Մնապաշտ դիւղացիները սկսեցին Գանիէլից վախենալ, մինչև անգամ Միրօնը նրա վրէժառութեան երկիւղից դադարեց նրան թշնամանքներ անելուց:

ՄԱՐԻԱՄԻ ԼԱՒ ՀԱՄԲՈՒՐ.

Մինչ այս մինչ այն Մարիամը ծաղկումէր որպէս վարդ և օրէցօր աւելի էր գեղեցկանում: Գիւղումը բոլորն էլ գրաւուել էին նրա գեղեցկութիւնով: Նա ուրիշներից աւելի շքեղ էէր հագնում, բայց միշտ մաքուր, չը նայելով, որ առաւօտուանից մինչև երեկոյ անդադար աշխատում էր:

Մէկ անգամ Մարիամի բարեկամուհիներէից երկու նշանադրուածներ խօսակցելով նրա հետ, նկատեցին.

Խնշպէս է այդ, Մարիամ, որ դու այդպէս դեղեցկանումես. ուրիշները հէնց որ մարդու են գնում, իսկոյն տգեղանումեն... դու, հաւանական է, ինչ որ դեղ, բան ես դործ ածում քեզ վերայ...

— Ո՛չ, ո՛չ, — պատասխանեց Մարիամը — ուրիշները հէնց որ ամուսնանումեն, ման եւ զալիս գրգռողւած մազերով, կեղտոտ և հոգ չեն տանում իրանց վերայ... իսկ ես միշտ աշխատում եմ մաքուր

լինել, սիրում եմ, ամեն տեղ էլ կարգ ու կանոն պահել և ամեն ինչ մաքրութեան մէջ՝ թէ խոհանոցում, թէ մատանում, և թէ բազում: Հանդերձներին վերայի բծերը լուսնում եմ, այդ պատճառով նոր եւ երևում հազուադէպ. երկար ժամանակ եմ հագնում, որովհետեւ կարկասում եմ ամենափոքր պատռուածներն էլ, որ չը մեծանան: Նա աւելի քիչ դրամ եմ ծախում, քան թէ միւսները:

Բարեկամուհիները կարմրատակեցին և միտքերն ասեցին. — Իսկ մենք չենք կարողանում մինչև անգամ կարել և կարկատել — և տխուր հեռացան Մարիամից:

Մարիամը հաղորդեց մարդուն այդ խօսակցութիւնը և յանկարծ վճռեց.

— Գիտե՛ս, ես կը սովորեցնեմ նրանց կարել:

Շատ դուր եկաւ այդ միտքը Գանիէլին:

— Աստուած օրհնի քեզ դրա համար, — ասեց նա կնոջը. —

— Ոչ միայն այն երկուսին սովորեցրու, այլ և բոլորին, որոնք կը ցանկանան սովորել քեզ մօտ: Նւ ինչքան ընտանիքներ են քանդուում, որովհետեւ կանայք տնտեսութիւնից ոչինչ չեն հասկանում: Շատ ցաւալի է, որ գիւղումը չը կայ մի որ և է խելօք և բարի կին. օրինակ տանուտէրի կամ երեցփոխի կինը կարող էր դիւղացիների աղջիկներին ձրի կարել, կարկատել սովորեցնել և այն ժամանակ գիւղում կը լինէին հարուստ և լաւ շատ ընտանիքներ:

Ուրախանալով Գանիէլի տուած հաճութեամբ,

Մարիամը կանչեց իրան մօտ իւր երկու բարեկամուհիներին և հրաւիրեց նոցա՝ ամենայն օր երեկոները յաճախել իրան մօտ։ Նա սովորեցնում էր նրանց ըստ պիտանկեղէնների կարել, հմուտեցնում կարկառել հանգերձների պատուածները, շապիկներ ձեւել, գուլպաներ գործել և կարկատել։ Յոյց էր տալիս նոցա ընտանեկան տնտեսութեան վերաբերեալ ամեն ինչ, առաջնորդում էր նոցա՝ մառանը, գոմը, շտեմարանները—ամեն տեղ էլ ամեն բան այնպէս կարգին, այնպէս մաքուր և լաւ էր, որ շատ հաճելի էր տեսնելը, և այդ բոլորի համար շատ չարժարանք էլ չէր պահանջում, որովհետեւ ամեն բան միշտ իւր տեղումն էր իսկոյն կատարւում։ Առաջնորդում էր նոցա և բանջարանոցը, սովորեցնում էր նոցա մաքուր և խտտակ պահել այն, որ ուտելիքներն առողջ և համեղ լինեն։

Բարեկամուհիները շատ էին ուրախանում, որ Մարիամը շնորհքով պէտք է հաճոյանան իրանց ամուսիններին՝ տնտեսութեան համար քիչ դրամ ծախսելով։ Շուտով և ուրիշ աղջիկներ էլ սկսեցին յաճախել նրա մօտ, այնպէս որ, մի ամբողջ ուսումնարան կազմուեց։ Սկզբումը Մարիամը դժուարանում էր կառավարել իւր տնտեսական բոլոր գործերը, բայց յետոյ իրանք աշակերտուհիները շատ էին օգնում նրան բանջարանոցում և լուացարանում։ Մի տարուց յետոյ ամբողջ գիւղում նոր կարգեր էին նկատուում։ Շատ տանտիկիներ և բանջարեղէններ և պտուղներ էին տանում քաղաք վաճառելու և առհասարակ իրանց

գործերը լաւ կարգի տակ էին դրել։

Շատ էին յաճախում Մարիամի մօտ՝ նրա խորհուրդը և օգնութիւնը խնդրելու, իսկ նա ուրախութեամբ միշտ օգնում էր, ինչով միայն կարողանում էր։ Ամենն էլ նրան շատ էին սիրում նրա բարի և ցածրասիրտ լինելու համար, բայց շատ էին ցաւում, որ այդպիսի գեղեցիկ և լաւ կինը կախարդ Դանիէլի ամուսինն է։

Ն Ո Ր Ա Ն Յ Ք :

Դանիէլի արած բոլոր բարերարութիւնները միշտ վատ կողմերով էին բացադրում։ Այսպէս, նա սովորեցնում էր երեխաներին, որ միայն տղէտ, անապաշտ մարդիկն են ոգիներին, երազներին և կախարդներին հատուտ, իսկ գիւղումն ասում էին, որ նա չէ հաւատում ոչ Աստծուն և ոչ էլ սատանային։ Նա սովորեցնում էր նրանց ճանաչելու դաշտի և անտառի թիւնաւոր բոյսերը, որպէս զի զգոյշ լինին նրանցից, ասում էին, որ նա սովորեցնում է նրանցից թոյն պատրաստել։ Դիւսաւորապէս տուում էր նրան պանդոկապետ Միրօնը և վերջը վճռում է, որ ինքը, ինչպէս տանուէր, պարտաւոր է դատարանում յայտնել, թէ ինչպէս նա սատանիկ մոլորեցնում է ամբողջ գիւղը։ Մէկ կիւրակի օր նա այդ նպատակով քաղաք գնաց։ Ճանապարհին նրան մի պատուաւոր ձիաւոր պատահեց, ոսկեկար նշանազդեստով և շտապով հարցրեց. — Այստեղ գիւղում բնակե՞լիք մի ո՞մն Դանիէլ անու-

նով և նա տանը կրլինի:—Պանդոկապետը պատասխանեց, որ բնակուած է:—Թագաժառանգը նրա մօտն է գնում,—յայտնեց անձանթովը և արշաւեց հեռու: Մի-րօնը զարմանքից բերանը բացեց... ի՜նչպէս. թագա-ժառանգը գնումէ Դանիէլի մօտ...

Հէնց այդ րոպէին վեցսօձի շքեղազարդ կառքն արագ ընթանում էր գէպի գիւղը: Ասոքի մէջ նրա-տեղ էր մի երիտասարդ մարդ, որ կրծքի վերայ աստ-ղանշան ունէր: Տեսնելով նրան՝ Միրօնը սաստիկ բշտապով տուն վերադարձաւ, որտեղ ճանապարհին հանդիպեց նրան աղախինը, որ այլայլուած գոչեց նրան.—[Թագաւորը Դանիէլի մօտն է, ամբողջ գիւղը վաղեց նրա տունը՝ տեսնելու թագաւորին:

Միրօնն էլ գնաց այնտեղ: Այն ժամից յետոյ, Դանիէլի և Մարիամի ուղեկցութեամբ և քաղցր խօսելով նրանց հետ, դուրս եկաւ թագաժառանգը տա-նից: Նստելով կառքը, նա սեղմեց նոցա երկուսի ձեռքերը և կառքը արագ սլացաւ հեռու: Բոլոր գիւղացիները գլխաբաց կանգնած էին զարմանքից՝ բե-րանները բաց մնացած:

Այդ ժամանակուանից գիւղում բոլորն էլ հաս-տատ համոզուեցին, որ Դանիէլը իմանում է ծա-ծուկ կերպով ոսկի շինել և որ նշանաւոր մարդիկ գալիս են նրա մօտ՝ այդ արհեստը սովորելու:

Մի քանի աղքատ և թշուառ գիւղացիներ էլ այսպէս էին խօսակցում.—Ի՜նչ լաւ կլինէր, որ իմանայինք այդ արհեստը, այն ժամանակ մենք էլ իսկոյն կը սկսէինք ոսկի շինել:

ՈՍԿԻ ՀԱՅԹԱՅԹՈՂՆԵՐԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ.

Դանիէլը սաստիկ զարմացաւ, երբ մի քանի գիւղացիներ սկսեցին յաճախել նրա մօտ և խնդրումէին, որ իրանց հետ առանձին խօսի:

—Դանիէլ,—ասումէին նրանք,—ամբողջ գիւղն էլ գիտէ, որ դու ոսկի պատրաստելու արհեստն իմա-նումես և եթէ, հնարաւոր է, ինձ էլ սովորեցրու, խնդրում եմ քեզ: Ասումեն, որ դու կախարդ ես, բայց մենք սատանայից չենք վախենում և եկել եմ որովհետեւ շատ կարիք ունեմ:

Շատ վշտացրեց Դանիէլին իւր համագիւղացի-ների այդ յիմարութիւնը և երկար ժամանակ չը գիտէր ի՜նչ պատասխանել նրանց. վերջապէս առա-ջարկեց իւրաքանչիւրին այդ օրն երեկոյեան 11 ժա-մին գալ առանձին իրան մօտ:

Որոշած ժամին նոքա բոլորը մէկը միւսից ծա-ծուկ շտապեցին նշանակած տեսակցութիւնն ունե-նալու...

Դանիէլը բոլորին մէկ-մէկ, ինչպէս որ եկան, ներս էր տանում մի մութ սենեակ: Հաւաքուածնե-րը 32 հոգի էին: Նոքա սաստիկ վախեցան, երբ մէկը միւսի յետեւից մտնելով, զգում էին սենեակի մէջ կենդանի մարդու ներկայութիւն, դողդողում էին երկիւղից և ուրախութեամբ դուրս կը փախէին, եթէ չը վախենային դրա համար տուգանք վճարելու:

Այսպէս նոքա անցկացրին մի ամբողջ ժամ՝ հազիւ շունչ քաշելով խոր լուրթեան և երկիւղի մէջ:

Բայց ահա ժամը խփեց 12-ը և զանգի վերջին հարուածի հետ բացուեցաւ դուռը և սննեակը մտաւ մի սպայ, երկայն թուրը կողքին և խաչը կրծքին: Նա ձեռքին բռնած ունէր երկու վառած մոմեր, որ դրեց սեղանի վերայ: Այնտեղ բոլորը միմեանց ճանաչեցին և սաստիկ ամաչեցին, որովհետեւ բոլորն էլ հասկացան թէ ինչ բանի համար են եկած. նոքա նայեցին շքեղաշուք սպային և ճանաչեցին, որ նա Դանիէլն է: Սա զէմքի վսեմ արտայայտութեամբ սկսեց խօսել.

— Թշուառներ, վերջապէս դուք ճանաչեցիք ինձ: Նա կախարդ չեմ: Նա հաւատում եմ միակ Աստծուն: Դուք էք վաղուցուանից հեռացել Նրանից. քնել էք և շօյլել. ստախօսել, կողոպտել և վաճառել էք մէկըդ միւսին. թուղթ էք խաղացել, մոռանալով ձեր կտօնը և երեսմաներին. դուք անձնատուր էք եղել դեւերին և նրա մոլորեցութեանը: Այդ պատճառով աղքատութեան և յուսահատութեան մէջ էք ընկել: Միայն աղնութիւնը և սէրը զէպի մերձական կարող են փրկել ձեզ: Եթէ կատարէք Աստծու պատուիրանները, դուք բաղդաւոր կը լինէք: Նա չեմ ցանկանում հարուստ լինել, բայց ես աղքատ եմ չեմ. եթէ ցանկանում էք լինել ինձ նման, ապրեցէք այնպէս, ինչպէս որ ես եմ ապրում:

Ասելով այդ, Դանիէլը ցոյց դրեց սեղանի վրայ մի մեծ ոսկու քրակ. ոսկիները զնդարով զլորուեցին սեղանի երեսին, իրանց փայլով կուրացնելով աղքատ գիւղացիների աչքերը, — նոքա իրանց կեանքում այն-

քան ոսկի չէին տեսել և նրանց սրտերը սկսեցին սաստիկ բաբախիլ:

Բայց Դանիէլը շարունակեց.

Ոսկին չէ, որ մարդուն տալիս է բաղդ, այլ խելքը և ճշմարտութիւնը, որոնք օգնում են այն ձեռք բերել և զործադրել մարդկանց օգտին: Դուք եկել էք ինձ մօտ, որ սովորէք ոսկի պատրաստելու արհեստը. բայց ես ձեզ կը սովորեցնեմ մի այնպիսի արհեստ, որ կեանքի մէջ հազար անգամ աւելի թանկագին է, քան թէ իսկական ոսկին: Եթէ իմանաք այն, դուք կ'ունենաք ոսկի և նրան այնքան բարձր չէք գնահատիլ, ինչպէս որ հիմա էք գնահատում: Բայց այդ բաղդը կարելի է ձեռք բերել միայն 7 տարի և 7 շաբաթ փորձ անելուց յետոյ: Նա, որ կը համբերի մինչև վերջը՝ արհեստը սովորելու, միշտ բաղդաւոր կը լինի: Այս ժամանակամիջոցում ձեզանից ամեն-մէկն աւելի ոսկի կ'ունենայ, քան որ տեսնում էք այստեղ: Բայց այս փորձը դժուար կը լինի յանցաւոր մարդկանց համար. նոքա պէտք է փոխեն իրանց բնաւորութիւնները և նոր մարդիկ են լինելու:

32 գիւղացիները լուռ լուռ էին Դանիէլին և զարմացմամբ նայում նրան:

Ով վճռում է փորձառութեան ենթարկուիլ, թող մնայ այստեղ, իսկ որոնք վախենում են և կոտկածում թող դնան այստեղից:

Ոչ որ չը գնաց:

— Եթէ այդպէս է, — բացականչեց Դանիէլը, — տուէք ինձ ամենուրեք Աստծու առաջ 7 խոստու-

մըն, որ պէտք է խիստ կերպով կատարէք 7 տարուայ և 7 շաբաթուայ ընթացքում:

ԱՌԱՋԻՆԸ՝ 7 տարի և 7 շաբաթ չը պէտք է ձեր ոտը գինետան ճանապարհով գնայ, իսկ գրա փոխարէն դուք պէտք է եկեղեցի յաճախէք և կատարէք Աստծու խօսքը:

ԵՐԿՐՈՐԴԸ՝ 7 տարի և 7 շաբաթ չը պէտք է թղթախաղ ձեռք առնէք:

ԵՐԿՐՈՐԴԸ՝ 7 ա. և 7 շ. չը պէտք է հայհոյէք, երգուէք և ստախօսէք:

ՉՈՐԿՈՐԴԸ՝ 7 ա. և 7 շ. պէտք է ամենայն օր աղօթէք և ջանասիրութեամբ ու աղնութեամբ աշխատէք և պարտքեր չանէք:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԸ՝ Նա, որ այդ ժամանակի ընթացքում կ'արբենայ, նոյն իսկ մէկ անգամ, կ'արձակուի մեր դաշնակցութիւնից:

ՎԵՅՆԵՐՈՐԴԸ՝ խրճիթներում, բաղերում ամեն տեղ պէտք է մաքուր և խստակ լինի: Այդ ես կ'իմանամ մեր դաշնակիցներից:

Ե ԵՐԵՆԵՐՈՐԴԸ՝ Ձեր մարմինը Աստծու տաճար պէտք է լինի, հետեապէս հարկաւոր է ողջատհա, ժուժկալ, սրբասէր և մաքուր լինել: Նոյնպէս պէտք է մաքուր պահել ձեզ հանգերձները և երեսանները: Այդ էլ կը լինի մեր գրօշակը:

Ով ձեզանից խօսք կըրայ այս խոստումներն կատարելու, թող առաջ դայ և ձեռքն ինձ տայ՝ իբրև նշան մեր դաշնակցութեան:

Թոյլերին մենք կ'օգնենք:

Նրեաներկու զիւղացիներից իւրաքանչիւր մէկը մօտենում էր նրան և ոսկով ծածկուած սեղանի վերայից մեկնելով ձեռքը, ասում էր.

— Ես համաձայն եմ:

— Գնացէք խաղաղութեամբ տուն՝ քնելու և Աստծուն աղօթեցէք՝ ոյժ տայ ձեզ՝ ձեր խոստումներները կատարելու: Եւ երբ կը վերջանայ փորձառութեան ժամանակը, դուք կը տեսնէք, որ ձեզանից իւրաքանչիւրն այստեղ կը բերի ձեր այսօրուայ տեսածից աւելի՝ շատ ոսկի:

Գանիէլը պատուիրեց նրանց նաև, որ այդ զիշերուայ իրանց տեսածների ու լսածների մասին չը խօսեն, մինչև անգամ իրար հետ:

Խոր լուծեան մէջ նոքա ցրուեցին տները: Ամեն—մէկը մտածում էր պատահած գէպքի մասին: Նոքա այդ էջին սպասում: Խոստումների կատարին անկարելի—դժուար էր թուում: Բայց խորհրդաւոր 7 տարին և 7 շաբաթը, ոսկով ծածկուած սեղանը, Գանիէլի ասածները, նրա սպայական նշանադրեստը և ասպետական նշանը, կէս զիշերային խաւ ժամը—այդ բոլորը թուում էր նրանց, որպէս թէ տեսիլքում են երևացել:

ԳԻՒՂԱՅԻՆՆԵՐԻ ԶԱՐԲԱՅԳԸ.

Ի՞նչ է պատահել, Բարսեղ: Պօղոս, այս ի՞նչ բան է—հարցնում էր միւս առաւօտը զիւղի միջեց անցնելով մի ծեր կաղ ծառայ:—Մի՞թէ կրկին մէ-

կին սպասում էք, թագաւորին կամ արքայորդուն,
 ի՞նչ այդպէս ամեն տեղ հաւաքում, մաքրում էք:
 Իբրեւ պատասխան բոլորն էլ ծիծաղում էին:

Նւ իսկապէս՝ շատ խրճիթներում անսովոր կեն-
 դանութիւն էր տիրում: Կուսում էին լուսամուտ-
 ները, դռները, սեղանները, մաքրում էին աղբը.—
 ամեն տեղ կարգաւորում էին:

Նրեաներկու դաշնակիցները, ի հարկէ իմանում
 էին, թէ բանն ինչումն է, բայց լռում էին: Նոքա
 մտածում էին այն մասին, որ 7 տարի և 7 շաբա-
 թից յետոյ նոցա արկղները պէտք է ոսկով լցուն:

Գանիէլը տեսնելով նոցա հոգսերը, ասեց Սա-
 րիամին.

— Զեմ իմանում, ճիշտն ասած, ուրախանամ,
 թէ տխրեմ: Նայիր նրանց. ինչեր չ'արեցին նոքա
 Ասածու, կնոջ և երեխաների սիրուց, կարիքից և
 սեպհական հասկացողութիւնից—նոքա հիմա դոր-
 ծում են անապաշտական երկիւղի և յուսոյ աղբեցու-
 թեան տակ: Թշուառներ: Բայց թող դոնէ սնապաշ-
 տութիւնը նոցա առաջնորդի դէպի ճանաչումն ձըշ-
 մարտութեան և ազահութիւնը—դէպի արդարու-
 թեան:

Մինչ այս մինչ այն ընդհանուր զարմացքը
 հետզհետէ մեծանում էր: Այն գիւղացիների օրինակ-
 ներին շատերը հետեւեցին: Նւ ահա ինչ մի անսովոր
 բան պատահեց, զինեաները սկսեցին դատարկուել,
 օղի շատ քիչ էին պահանջում, կիւրակի օրերը ոչ
 դժ թղթախաղի ձեռք չ'էր տալիս, չ'էին լռում հայ-

հոյանքներ:

Գինեվաճառները, վշտից ուզում էին լաց լինել,
 երբ տեսան, որ իրանց խանութները հետզհետէ դա-
 դարկւում են:

— Նրեում է, որ մարդիկ ցնորուել են,—ասում
 էին բոլորը:—Բայց այս ի՞նչ բան է: Ո՛չ մի ազնիւ
 մարդ չ'է կարող այս բանին համբերել. քամբադու-
 թիւն և ուրիշ ոչինչ: Ն[թ]է այսպէս շարունակուի,
 մենք պէտք է կողպենք մեր զինեաները:

Միւսին աշխատում էր շողոքորթութեամբ գիւ-
 ղացիներին գրաւել դէպ իրան. պատուում էր ու-
 մանց և օղիով:

— Ինչո՞ւ չ'էք գալիս օղի խմում:—հարցնում
 էր նա:

— Դրամ չը կայ,—պատասխանում էին նրանք:
 — Յիմարներ, ապառիկով էլ եմ թողնում, մեր
 մարդիկն էք, յետոյ հաշիւ կըտեսնենք: Բայց գիւ-
 ղացիները չ'էին գալիս խմելու:

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ ԳԱՆՁԱՐԱՆ ԵՒ ՌԻՐԵ ՆՈՐԱՄՈՒԹՈՒ-
 ԹԻՒՆՆԵՐ.

Այն ժամանակ զինեվաճառ տանուտէրները սաս-
 տիկ բարկութիւնից սպառնացին իրանց պարտապան
 գիւղացիներին, որ եթէ մի անգամից չ'են վճարիլ
 իրանց պարտքը կամ առաջուայ նման չ'են շարու-
 նակիլ յաճախել զինեաները, դուրս կ'անեն նրանց ի-
 րանց տներից: Գիւղացիները սարսափած՝ շտապեցին

Դանիէլի մօտ:

— Օղնի՛ր մեզ, Դանիէլ, ասում էին նոքա, ինչքան էլ ծանր է մեր խոստումը, բայց մենք աշխատում ենք կատարել այն, միայն հիմա մեզ մնում է կորչել— չ'ենք իմանում ինչ անել:

Դանիէլն սկսեց հարցնել, թէ իւրաքանչիւրն ինչքան, ինչ տօկոսով և ո՞ւմ է պարտ. և վերցնելով զրիչը, գրում էր նոցա պատասխանները:

— Խնչքան հող և անասուն ունես և ի՞նչքանով կարող ես վաճառել քո ցորենը, շաբաթական ի՞նչքան կը ծախսես ընտանիքիդ համար և գու, կինդ և երեխաներդ օրական ի՞նչքան կարող էք աշխատել. — հարցնում էր նա իւրաքանչիւրին:

Այստեղ պարզ երեւաց նոցա անկարգ և անկանոն կառավարութիւնը. ոմանք մի քանի շաբթ տարիների տօկոսները չ'էին վճարել, ուրիշները ծայրահեղ չքաւորութիւնից ստիպուած՝ տանուէրներից 20 և 25 տօկոսներով գումարներ էին վերցրել: Այն ժամանակ Դանիէլը վճռեց գնալ քաղաք՝ իւր ձեռքով գումար վերցնել 5 կամ 6 տօկոսով վաշխառուներին վճարելու համար, որպէս զի այդպիսով զիւղացիների քամբադրութեան առաջն կարողանայ առնել: Մի քանիսի պարտքն աւելի շատ էր, քան ունեցած գոյքը, ուրիշներինը համարեա չ'էր էլ մնացել և նոքա սարսափի մէջ էին: Բայց Դանիէլը մըխիթարում էր բոլորին:

Առաժու օգնութեամբ խնայողութիւնը և աշխատանքը կ'ազատեն ձեզ ձեր պարտքերից: Լսեցէք

ինձ և ամեն բանում էլ յոյս ունեցէք:

Նա նորից գնաց քաղաք, որտեղ յաջողուեց հասակաւորների և երեխաների համար շուտով գործ գտնել: Ինչ որ խնայւում էր, նա նշանակում էր տնտրակի մէջ:

Շատերը նրան էին յանձնում պահելու իրանց դրամները և շուտով Դանիէլի մօտ 100 մանէթից աւելի գումար հաւաքուեց: Նա մտածեց, ինչո՞ւ այդ գումարն առանց օգուտի մնայ և առաջարկեց քաղաքում մի ազնիւ մարդու, թէ և ամեն ամիս 10 կամ 20 մանէթ վերցնել, որ նոցա համար տօկոսներ վճարի:

— Այս աղքատ և տնտեսող մարդկանց օգտին է լինում, — ասում էր նա:

Այդ մարդը հարուստ վաճառական էր և սիրում էր բարութիւն անել, այդ պատճառով սիրով համաձայնեց ընդունելու դրամները, իսկ Դանիէլն ճշտութեամբ նշանակում էր, թէ իւրաքանչիւրն իր գումարի համար որքան տօկոս էր ստանում:

Մեծ բազդ էր գիւղացիների համար, որ այժմ աշխատում էին և դրամներ ձեռք բերում: Ոչ մի ժամանակ չ'էին հիւանդանում, այն ինչ առաջ՝ կիւրակի օրերը միշտ շոգայլութեամբ և արբեցութեամբ էին անցկացնում և երկուշաբթի օրերում չ'էին կարողանում գործի գնալ: Եւ այնպէս մաքուր էին պահում իրանց, որ շատ սակաւ էին հիւանդների լինում: Երբեք է, որ շատ հիւանդութիւններ անմաքրութիւնից և աղտոտութիւնից են ծագում: Ուրիշ շատ

գիւղացիներ էլ, երբ լսեցին խնայողական գանձարանի և նրանից ստանալիք տօկոսների մասին, նրանք էլ սկսեցին շաբաթուայ մէջ հաւաքած գրամները բերել Դանիէլին յանձնել, ասելով.

— Վերցրէ՛ք սրանք, եթէ ոչ երկար ժամանակ չ'ենք կարող մեր պարտքերը վճարել: Ծանր բոլորն էլ անգործ են, չ'են աւելացնում, այլ պակասեցնում են:

Ոմանք էլ մինչև անգամ կնոջը և որդիներանցը քաղցած էին թողնում, որպէս զի շատ դրամ խնայեն: Այս վշտացրեց Դանիէլին: — Լաւ բան է խնայողութիւնը, — ասեց նա նրանց, — բայց կնոջը և երեխաներին քաղցած թողնել չ'է կարելի: Յագեցած մարդն աւելի ոյժ է ունենում և լաւ է աշխատում: Բայց ահա ես ձեզ ինչ կ'առաջարկեմ. շատ կանայք, որոնք կարող են դաշտումն աշխատել կամ մի կերպ գրամներ աշխատել, նրանք իրանց ամբողջ ժամանակը խոհանոցումն են միայն փչացնում: Եթէ նրանցից մէկը բոլորի համար կերակուր եփէր, միւսներն ազատ կը լինէին և փայտ էլ շատ կը խնայուէր, որովհետեւ մի հնոցը, որ կը վառուի երեսուն ընտանիքի համար, քսան անգամ պակաս տաքութիւն կը պահանջի, քան թէ երեսուն հնոցը: Այս միջոցով շատ դրամ կ'աւելանայ: Այդ ընդհանրական խոհանոցում բացի դրանից կը խնայուի և՛ աղ, և՛ իւղ, և ամեն ինչ: Փորձէ՛ք...

Սկզբում տասն և եօթ ընտանիքներ համաձայնեցին: Դանիէլը խնդրեց ջրաղացրանի կնոջը, որ արժան թանեսպաս եփի և շաբաթը երեք անգամ՝

ցանկացողների համար՝ միս: Իւրաքանչիւր ընտանիք հնոցի համար հերթով փայտ էր բերում և ընտանիքից օգնականուհի: Զրաղացրանի կինն ամեն ինչ կարգադրում էր, իսկ միւս կանայք նրանից սովորում էին կերակուրները լաւ պատրաստել: Նոքա բոլորը (նոցա թւում ջրաղացրանը և Դանիէլը) ուտում էին լաւ, ախորժակով և կուշտ, քան թէ միւսները գիւղում և բացի այդ՝ քիչ գրամ, չարչարանք և փայտ էր գործ դրւում: Շատ ուրիշ ընտանիքներ էլ ցանկացան նրանց հետ լինել: Զրաղացրանի կինը հազիւ էր կարողանում կարգադրութեան վերայ հսկել:

Այդ ժամանակ պանդոկապետ Կոնստանդինն էլ, նրանց նման, սկսեց գիւղացիներին իր պանդոկը հրաւիրել, միայն իր օգուտի համար, բայց «դաշնակցող» գիւղացիները ջրաղացրանի մօտ մնացին: Սոքա իրանց միջից ընտրում էին ամենախելացիներին և նրանց էին յանձնում գնելը և գործածող իրեղէնների վերայի հսկողութիւնը, որովհետեւ նոքա չ'էին յանկանում այդ գործադրող միջոցը միայն մէկին օգտակար լինի, այլ առհասարակ բոլորին:

ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ԳԻՒՂՈՒՄ ԳԻՆԵՏՆԵՐՆ ՈԶՆՁԱՆՈՒՄ ԵՆ
ԵՒ ԻՆՉ ԵՆ ԱՍՈՒՄ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐՆ ԱՅՊ ՄԱՍԻՆ.

Բայց գինեկաճառ Կոնստանդինի գործը յաջող չ'էր գնում. նա սկսեց այնպիսի զարշնել լանդակ (քաշովի) և կաղամբաթան եփել, որ ոչ ոք չ'ուզէր.

իւր դրամները փչացնել և պայմանաւորուեցին մի այնպիսի ընդհանուր խոհանոց կազմել, ինչպէս որ ջրաղացքանինն էր: Բայց այնտեղ էլ գործը համաձայնութեամբ չը գնաց. նոքա սաստիկ խափում էին իրար և ոչ մի տեղ էլ կարգ չը կար: Այդ ժամանակն էլ սովի տարի էր և մի քանի բարեպաշտ մարդիկ գրամ էին ժողովել և յանձնել Կոնստանդինին և միւս տանուտէրներին, որ ձրի կերակուր բաժանեն աղքատ գիւղացիներին: Բայց անգութ և անազնիւ տանուտէրներն այդ գումարները բաժանեցին գիւղացիներին, իսկ ալիւրը և ցորենը այնպիսի թանգ դրնով սկսեցին վաճառել, որ բոլոր դրամներն անցան նոքա գրպանը:

Սաստիկ չքաւորութիւնից գիւղացիները ստիպուեցին վաճառել իրանց խոտը, անասունները և մինչև անգամ հողը:

Այստեղ Կոնստանդինն կրկին տանուտէրների հետ պայմանաւորուեց, որ ամեն ինչ արժան գնով առնեն: Ահա թէ ինչ արեցին. մէկը միւսի յետևից նոքա գնում էին վաճառողի մօտ և առաջարկում էին ամենացածր գին, յետոյ աւելացնում էին մի չնչին բան և հեռանում էին ասելով, որ մեր տուածըն էլ դեռ շատ է այդպիսի վատ ապրանքի համար: Այսպիսով նոքա վայր էին գցում արժէքը: Նրանց փորձառու էին համարում, այդ պատճառով ոչ ոք աւելի չէր առաջարկում. և եթէ մէկն առաջարկում էր, մանաւանդ եթէ նա էլ պարտադրանքիցն էր լինում, սպառնալիքներով վախեցնում էին նրան.

— Եթէ դու կամենում ես բարեկամիս ապրանքը գնել, նախ քո պարտքը վճարիր:

Ահա այդ տեսակ անազնիւ ճանապարհներով էր հարստացել Կոնստանդինը, բայց անարդար հարստութիւնն օգուտ չէ բերիլ: Նա միշտ պահանջներ ունէր դատարաններում: Ընդհանրապէս գիւղում շատ դատեր և վէճեր կային: Գիւղացիները միշտ վիճում ու դանդաւում էին, և մինչև վերջին կոպէկը շրջում էին բոլոր դատաստանական տտեանները, իսկ այնուհետև սկսում էին երկրից երկիր թափառել: Դանիէլը յաճախ համոզում էր նրանց՝ վէճերը համաձայնութեամբ, սիրով վերջացնելու, որի համար պատմում էր.

— Մէկ անգամ երկու շներ մի ոսկր գտան և կրուում էին, թէ ով պէտք է վերցնի այն: Մինչդեռ նրանք կուում էին, մի երրորդ շուն, ամբողջ ժամանակ հետամուտ լինելով նրանց, վերցրեց ոսկրը և վալեց, փախաւ:

— Այսպէս է լինում համարեա մարդկանց բոլոր պահանջների-վէճերի ժամանակ:

Ընդհանրապէս Կոնստանդինի դատարաններում ունեցած գործերը յաջող հետևանք էին ունենում, բայց վերջին անգամ հարևան գիւղի հետ սկսած մեծ գործն անյաջող անցաւ նրա համար և նա բոլորովին քաժբաղդացաւ: Նրա բոլոր հարստութիւնը վաճառեցին պարտքի փոխարէն և գինեւորները փակեցին: Այսպիսով գիւղումը միայն Միրօնի պանդոկը մնաց, իսկ միւսները արդէն վաղուց փակել էին իրանց գի-

նետները:

Մերունիները շարժում էին իրանց ալեզարդ գլխները և ասում:

— Ատ ժամանակներն են հասել, այսուհետև մեր գիւղը լաւ օր չ'է տեսնելու:

— Դուք 'ի գուր էք մտածում, որ վատ ժամանակներն են հասել, — ընդդիմախօսեց նրանց Դանիէլը. — ես շատ երկրներ եմ ման եկել, շատ գիւղեր տեսել և ամեն տեղ, ուր շատ գինեւաններ են եղել, այնտեղ մեծ աղքատութիւն է ընկել, և մարդիկ չ'են ապրում այնպէս, ինչպէս որ հարկաւոր է: Իսկ եթէ գինեւանները չը լինեն, գործերն լաւ ընթացք կ'ունենան, զրամներն էլ զրպաններում կը մնան և գինեւանների փոխարէն գիւղացիներն ժամանակն իրանց տներում կ'նոջ և երեխաների հետ կ'անցկացնեն, իսկ եթէ պատահի խմել, կը խմեն մի բաժակ միայն օղի, և ոչ թէ մի ամբողջ տակաւ, ինչպէս որ այդ այստեղ պանդոկումն է լինում:

Մերունիները քիչ-քիչ հասկանում էին Դանիէլի ասածները. նոքա իբրեւ պատասխան՝ հաւանական գլուխ էին շարժում նրան և համոզւում էին, որ արդարեւ, ճշմարտութիւնը Դանիէլին կողմն է:

ԿՍՑԾԱԿԸ ԽՓՈՒՄ Է ԲԱՀԱՆԱՅԻ ՏԱՆԸ.

Այդ ժամանակներում մի սարսափելի դէպք է պատահում. — կայծակը [սլացուցիչ ծայթիւնով և գոռոցով խփում է քահանայի տանը: Թէպէտ ոչինչ չ'այ-

րեց և ոչ մէկին չը սպանեց, բայց ծերունի քահանան մի քանի օրից յետոյ մեռաւ այդ արհաւիրքի երկիւղեց: Մտապաշտ գիւղացիները զարհուրում և զանազան նախապաշարողական բացադուլութիւններ էին տալիս: Դանիէլն, վշտացած նոցա անկրթութեան վերայ, ասեց նրանց. — Անմիտ են ձեր այդ բացադուլութիւնները: Կայծակին ձեզեց հողմացոյցի վերայի երկաթէ դնտակիկը: Բնութեան օրէնքով երկաթը և ուրիշ մետաղներ (մանաւանդ սուր ծայր ունեցողները) կայծակին միշտ ձգում են դէպ իրանց: Բայց Աստուած Իւր ամենախմաստութեամբ միջոց է տըւել, որով մարդիկ կարող են ազատուիլ կայծակի հարուածից, այն է՝ եթէ ճանապարհին երկաթ պատահի, որով կայծակը կարողանայ գետինը գնալ, այն ժամանակ նա փաստակար չ'է լինիլ:

Իւր խօսքերի ճշմարտութիւնը ցոյց տալու համար, Դանիէլը նրանց հետ վեր բարձրացաւ քահանայի տան տանիքը: Այնտեղ նրանք տեսան հողմացոյցի այրուած փոքրիկ դնդակը և թէ ինչպէս կայծակն այրեալեց անցել էր կղմինդրի վերայ դուրս ցցուած բևեռներով դէպի ցած տանիքը և այդ տեղեց ել երկաթէ լարով, որով զանգահարում էին բազումը, անցել էր գետինը: Եւ զրանից էր, որ տունն անփնաւ էր մնացել, եթէ ոչ բոլորովին կ'այրուէր: Բայց նկատեց, որ գիւղացիներն աւելի սկսեցին վախենալ որոտմունքի երկիւղեց, այն ժամանակ ասեց. — Ի գուր էք դուք վախենում: Որոտմունքը աստուածային օրհնութիւն է երկրի համար: Նա մաքրում

է օդը և պտղաբերում է հողը: Դատարեցէք վախենալուց և գնացէք ձեր տանիքների վերայ 7 վերջոյ բարձրութեամբ սուր երկաթի մի կտոր ցցէք և կապէք նրանից սագի փետուրի հաստութիւնից ոչ աւելի երկաթէ լար ու այդ լարն տանիքի երկայնութեամբ անցկացրէք ցած մինչև գետինը մի խոնաւ տեղ: Դուք դրանով կայծակի համար կը շինէք մի ճոնապարհ, որով նա առանց մնաս տալու, կ'անցնի հողի մէջ և չ'է այրիլ ձեր աները, եթէ լարը ամբողջ կտոր ու միշտ մաքուր և ոչ ժանգոտած լինի: Ես արդէն մի լաւ շանթարգել եմ շինել, որովհետեւ սկզբում կ'ինս էլ էր որոտմունքից վախենում:

Գիւղացիներից շատերը լսում էին Դանիէլի տրւած խորհուրդը, ոմանք էլ իրանց տխմարութեամբ ասում էին.

—Մի՛թէ այդպիսով չ'ենք գրգռիլ Աստծու բարկութիւնը: Նա ուղարկում է իւր կայծակը, ում վերայ որ կամենում է, իսկ շանթարգելից կարող է անձրեւ չը գալ և ցորեն չը բուսնել:

—Յիմարներ, — ասեց նրանց Դանիէլը, — Աստուած մեզ խելք է տուել, որ պաշտպանենք մեզ փորձանքներից և չըկայ չարիք աշխարհում, որից փրկուելու համար մեզ միջոց տուած չը լինի նա: Այսպէս նա տուել է մեզ ջուր, որ հանգցնենք կրակը, երկաթը — որ կայծակն արգելնէք... Մենք պարտաւոր ենք զիտե՛նալ և շնորհակալութեամբ գործ գնել այդ միջոցներիը. ով այդ չ'է անում, ինքն իրան պատժի է ենթարկում:

Հասկացող գիւղացիները հաւատում էին այդ խելօք խօսքերին և շանթարգելներ սկսեցին շինել:

Ն Ո Ր Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ.

Ծերունի քահանայի տեղ նշանակուած էր 27 տարեկան երիտասարդ հայր Պետրոսը: Սկզբում նա շատերին հաճոյ չ'երևաց. նրանց դայթակոյցնում էր նրա դեռահասութիւնը և հասարակ խօսելը: Բայց շուտով հասկացան, որ հայր Պետրոսն երկնային կոչումը կտարող մի անձն է և սկսեցին գնահատել նրան: Եւ ճշմարիտ, նա, Քրիստոսի նման, սիրում էր առհասարակ աղքատներին էլ, յանցաւորներին էլ նա այցելեց գիւղի բոլոր ընտանիքները և այնուհետեւ օր չ'էր անցնիլ, որ նա չը լինէր սորա կամ նորա տանը: Համեստ, համբերող էր նա և ընդունակ՝ սիրոյ և արդարութեան լուսով լցնելու նոյն իսկ ամենակամակոր սրտերը: Միշտ բարի խորհուրդներ էր տալիս, խաղաղացնում էր թշնամիներին, մըր էր խիթարում էր տխուր և վշտակիր մարդկանց: Մինչև անգամ երբ նա կշտամբում էր, լսում էր սիրոյ ձայն՝ որ կը խրատուին: Նրբ կիւրակի օրերը քարող էր խօսում, — զարմանալի բան, ամեն-մէկին թըւում էր, որպէս թէ միմիայն իրան հետ է խօսում: Իւրաքանչիւրը լսում էր իւր խղճի պատմութիւնը, բացաղբում էր իւր յանցանքների գաղտնիքը ու նրա մէջ ընկնելու պատճառը և թէ ինչպէս մոռացել է Աստծուն. յանկարծ սրտի մէջ ցանկութիւն է գարթ-

նում ուղղուելու և յուսով մօտենում է նրկնաւոր
Հօրը: Այսպէս հայր Պետրոսի յորդորումները և խօս-
քերը շատ խորն էին թափանցում ամեն-մէկի սրտի
մէջ, լցնելով այն՝ համեստ ուրախութիւններով, սի-
րով դէպի Աստուած և բոլոր մարդիկ:

Մէկ անգամ հայր Պետրոսն այցելեց գիւղական
գլորոցը, որ ծանօթանայ նրա կազմակերպութեան
հետ: Մաքրութիւնը, կարգերը, խաղաղութիւնը և
ուսուցչի ու աշակերտների եռանդոտ գործունեու-
թիւնը միանգամայն ապշեցրին նրան: Դասերի վեր-
ջում նա մօտեցաւ ուսուցչին, պինդ սեղմեց նրա
ձեռքը և այն ժամանակուանից նա սկսեց Դանիէլին
խորը յարգել և սիրել:

Հայր Պետրոսի դալուց չէր անցել կէս տարի,
բայց նա բարեկամ և խորհրդատու էր իրան բոլոր
այցելողներին. նա մարդկանց շատ բարիքներ էր ա-
նում, միայն այնպէս ծածուկ, որ քչերը գիտէին այդ
մասին: Հայր Պետրոսն աւելի յաճախ այցելում էր
բոլոր հիւանդներին: Նա ունէր մի փոքրիկ դեղա-
տուն, որ կազմուած էր տանը պատրաստած մի քա-
նի տեսակ հասարակ դեղերից, որոնցով շատ անգամ
յաջողում էր թեթեւացնել հիւանդների տանջանք-
ները: Նա սիրում էր բժշկարաններ կորզալ և թէև
բժշկականութիւն չէր սովորել, բայց կարողանում էր
բժշկել շատ հիւանդութիւններ:

Այսպէս նա ապրում էր Քրիստոսի և Նրա ա-
շակերտների վարդապետութեան համաձայն, բժշկում
էր հիւանդներին և քարոզում էր Աստուծոյ արքայ-

ութիւնը:

Քիչ-քիչ արեւելում էր գիւղացիներին գործածել
շատ սնտրիպաշտական միջոցներ և վնասակար դե-
ղեր: Նոքա էլ այլ ևս չէին վազում կախարդների մօտ
և չէին հաւատում յիմար պառաւների և խաբերա-
ների հիւանդութեան համար ասած լոկ խօսքերին,
այլ գալիս էին հայր Պետրոսի մօտ, որ ձրի էր բը-
ժըշկում և բոլորից լաւ: Ասանդաւոր և ծանր հի-
ւանդութիւնների համար նրա խորհրդով քաղաքից
գիւնական բժիշկներ էին հրաւիրում:

Հայր Պետրոսն ուրիշ շատ տեղեկութիւններ էլ
գիտէր. օրինակ՝ նա լաւ մեղուապահ էր. բայց տա-
նը փեթակներ չ'ունէր, այլ ընծայել էր աղքատնե-
րին և սովորեցնում էր նրանց, թէ ինչպէս պէտք է
հոգ տանել այդ օգտակար միջատների վերայ: Նա
միայն պարիւր (մեղուների) էր հաւաքում, որ նը-
րանցից փեթակներ կազմի՝ ուրիշ չ'ունեցող գիւղա-
ցիների համար: Այս գործը մեծ յաջողութեամբ էր
առաջ գնում, այնպէս որ գիւղացիներն իրանց մեղ-
ուապահութեամբ շուտով յայտնի եղան ամբողջ
գաւառի մէջ: Նրանք մեծ քանակութեամբ մեղս և
մեղրամոմ էին քաղաք տանում և վաճառելուց մեծ
գումարներ էին ձեռք բերում. մինչև անգամ նրանց
մեղրի և մեղրամոմի գինը բարձրացաւ, որովհետև
մեծ մասամբ այդ գիւղի մեղրից և մեղրամոմից էին
գնում:

ԶԸԿԱՅ ԶԱՐԻՔ ԱՌԱՆՑ ԲԱՐԻՔԻ.

Այդ ժամանակներումն էր, որ հարևան գիւղերից մէկում մեծ անբաղդութիւն պատահեց: Լոյս ցերեկը, երբ մարդիկ դաշտում աշխատելն են լինում, հրդէհ է ընկնում գիւղի մէջ և թէև օգնութեան են հասնում, բայց վեց բազեր բոլորովին այրւում են: Այդ անբաղդութեան պատճառն երեսաների անզգուշութիւնն է լինում, որոնք առանց մեծերի հսկողութեան մնացել էին տանը:

Մէկ ուրիշ անգամ, երբ գիւղացիներն աշխատելուց վերադառնում էին տուն, մի խրճթի մօտ հաւաքուած մեծ ամբոխ տեսան: Խրճթից լսւում էին լացի և հեկեկալու բարձր ձայներ, և երևաց, որ չորս տարեկան մի փոքրիկ աղջիկ ընկել էր ջրհորը և խեղդուել նրա մէջ: Բոլորն էլ սիրում էին բարի և սիրելի աղջկան և սաստիկ ցաւում էին նրա համար:

Այս բոլոր անբաղդութիւններն գիւղացիներին մոռացնել տուին հայր Պետրոսին: Սա գնաց իւր բարեկամ Դանիէլի մօտ և ասեց. — Անշուշտ հարկաւոր է կարգադրել, որ գործի ղնացողներն առանց հրահրութեան չը թողնէին իրանց որդիներին: Պատահած անբաղդութիւններն իմ մէջ միտք յղացրին փոքրահասակների համար ապաստանարան հիմնել, որ արդէն շատ քաղաքներում գոյութիւն ունեն և թանգ չ'արժեն: Երեսաների վերայի հսկողութիւնը յանձնւում է մի որ և է յուսալի կնոջ, որը կերակրում է

նրանց՝ իրանց աներից բերած ուտելիքներով, խաղում է նրանց հետ, քիչ-քիչ սովորեցնում է նրանց անուանել իրանց շրջապատող առարկաները և այդպիսով հետզհետէ կազդուրում է նոցա Ֆիզիքական և մտաւոր ոյժերը: Նա այնպէս պարզ ցոյց տուեց այդ տեսակ ապաստանաների օգուտը, որ Դանիէլը բոլոր սրտով խոստացաւ օգնել նրա կազմակերպութեան:

Ապաստարանի վերահսկողութիւնը համաձայնեց յանձն տունել Մարիամի բարեկամուհիներից՝ Նկատերինէն, որ շատ լաւ կ'ին էր: Ապաստարանի համար տեղ ընտրեցին Կոնստանդինի նախկին գինեւորներ, որի մօտ դանւում էր երեսաների վազելու համար յարմար մի ստուերաշատ այգի: Սենեակի վարձ և Նկատերինէին ուժիկ բարի մարդկանց նուիրադրամներից պէտք է վճարէին: Արոշեցին փորձ անել:

Քիչ ժամանակի մէջ երեսաների թիւն այնքան բազմացաւ, որ Կատարինէն ստիպուեցաւ օգնականներ ունենալ: մի քանի կանայք յանձն առան հերթով օգնելու նրան:

Այլքան ուրախալի էր նայել կայտառ երեսաների խմբին, նրանց խաղերին, վազելուն, նրանց ուշադրութեամբ դայեակի պատմութիւններ լսելուն. քաղցր էր լսել նրանց ուրախ ծիծաղը և խօսակցութիւնը:

ԻՆՁ ԵՆ ԽՕՍՈՒՄ Զ...Պ...Ի ԳԻԻՂԱՑԻՆԵՐԻ ՄՍՍԻՆ.

Քաղաքում և շրջակայ գիւղերում շատ զոյցներ էին պտրտում Զ...Պ...ի գիւղացիների մասին։ Սկզբում նրանց անպիտան, արբեցող, պարտքեր չը վճարող մարդիկ էին կոչում, իսկ այժմ միանգամայն տալեցնում էր բոլորին նրանց այնպէս փոփոխուիլը։ Գիւղացիները միշտ աշխատում էին. ամառը վաղ առաւօտուանից բոլորն էլ դաշտումն էին լինում, աշխատանքն այնպէս եռում էր նրանց ձեռքում. մի քանիսը կրում և աթարի ամրոցներ էին բարձրացնում, ուրիշներն ջրում էին խտտերը և այլն։ Մաքրութիւնը և խտակութիւնը փայլում էր նոցա փողոցներում և խրճիթներում։

Քաղաքում ամենից աւելի այդ գիւղի մշակներից էին վարձում, տօնավաճառում նրանցից էին դըլխաւորապէս առնում ուտելու պաշարեղէններ, որոնցով լիքն էր լինում տօնավաճառը, ինչպէս՝ բանջարեղէններ, պտուղներ, վռչ, կանեփ, հացահատիկներ, իսկ աշնանը՝ լաւ տեսակի խնձորներ։ Մեղըը և մեղրամոմը նոյնպէս շատ էր, քան թէ միւս գիւղերում։ Բացի այդ մեծ քանակութեամբ պանիր և գովական թարմ իւղ էլ էին վաճառում։ Հարեան գիւղացիները գիտէին, որ նրանց հօտերը շատ չեն, և զարմանում էին, թէ այնքան մեծ քանակութիւնն որտեղից պէտք է ստացուի։

Այդ բոլոր հմուտութիւնները Դանիէլն էր նրանց ուղերեցրել։ Նա ցոյց էր տալիս իրան աշակերտներին՝

թէ ինչպէս պէտք է պատուաստել ծառը, սովորեցնում էր նրանց միջոցներ՝ թէ ինչպէս քիչ կովեր ունենալով՝ կարելի է իւղ, պանիր ստանալ մեծ քանակութեամբ։

— Ձեր կովերը քիչ եկամուտ են տալիս,— ասեց նա իւր երեսուներկու դաշնակ՝ ցներին.— Հաւաքուեցէք և պայմանաւորուեցէք միւսների հետ, ժողովեցէք քառասուն, յիսուն կով և մի այնպիսի ընդհանուր գործ սահմանեցէք, որ ամեն-մի կով 10, 15 մանէթ զուտ եկամուտ բերի։

Սկզբում գիւղացիներն չը հասկացան Դանիէլին, բայց յետոյ շնորհակալ եղան նրա առած լաւ խորհրդի համար։

Ժողովելին 40, 50 կով ընտրեցին մի սրամիտ մարդ, Միքայէլին, որ պանիր պատրաստել գիտէր և զործը յանձնեցին նրան։ Միքայէլը յայտնի էր իւր ազնւութեամբ։

Կոնստանդինի նախկին դիւնտան մէջ յարմար չլինութիւն գտան կաթնատնտեսութեան համար։ Փայտը գնում էին ընդհանուրի հաշվով։ Նշանակուած օրը բոլոր մասնակցողները կաթն էին բերում մաքուր անօթներով—այսպէս խիստ էր պայմանը։ Միքայէլը նշանակում էր իւրաքանչիւրի բերածի չափը. ովքեր չէին մասնակցում, նրանցից կաթ չէին վերցնում։ Հաւաքած բոլոր կաթնից Միքայէլը հիանալի պանիր և իւղ էր պատրաստում. բացի դրանից չինուկ (թան) էլ էր մնում։ Այնուհետեւ իւրաքանչիւր մասնակցող իրան բերած կաթի չափ իւղ և

պանիր էր ստանում, որ քաղաքում վաճառելով՝ ձեռք էր բերում զուտ դրամներ:

Աղբըում այս բոլորը նրանց անհասկանալի էր երևում. նրանք կարծում էին, որ ֆլաս կ'ունենան, բայց տարուայ վերջում երևաց, որ մի կովից 15 մանէթ եկամուտ է ստացուել: Իւրաքանչիւր ընտանիք առանձին չէր կարող այդքան արդիւնք ստանալ, որովհետեւ կաթն ինչքան որ թարմ և շատ է լինում, այնքան աւելի լաւ պանիր և իւղ է ստացւում. բացի դրանից փայտը խնայւում էր և կաթը իւղ պատրաստելիս չէր փչանում, ինչպէս որ այդ առաջ էր լինում՝ ջուկ-ջուկ պատրաստելիս:

Մի քանիսը սկզբում փորձեցին խաբերայութիւններ անել, բայց նրանց ընդհանրութիւնից իսկոյն մերժեցին—կանոններն այդպէս խիստ էին:

Այդ ընդհանրական գործն և այն օգուտն ունէր, որ անասունների վերայի հոգատարութիւնը չափազանց թեթեւացել էր:

Այսպէս առաջ էին գնում Զ...Պ...ի գիւղացիների գործերը: Նրանք ծիծաղում էին իրանց մէջ, որ ուրիշները կարծում էին, որպէս թէ նրանք «ուկի շինելու» արհեստ գտնու:

ՆՈՐ ՏԱՆՈՒՑԵՐԻ ԵՒ ՊԱՆԻՐԱՅԱՐԱՆԻ ՄԻԲՕՆԻ ՄԱՍԻՆ.

Այնուամենայնիւ Գանիէլը կախարդ է—ասում էին Զ...Պ...ի բնակիչները, երբ նրան մի որ և է նոր ձեռնարկութիւն էր յաջողում:

Եւ ինչ որ սկսում էր, համարեա ամեն անգամ էլ յաջողւում էր նրան, որովհետեւ սկսելուց առաջ մտածում, քննում էր առանց շտապելու և իւր ոյժից վեր ոչ մի գործ չէր ձեռնարկում:

Թէ Գանիէլը և թէ կինը միշտ ծանրաբեռնուած էին գործերով, բայց ուրիշներն օգնում էին նրանց: Մինչև անգամ Գանիէլն ուսումնարանում Յովհաննէս անունով մի երիտասարդ օգնական ունեցաւ: Յովհաննիսի ծնողները շատ աղքատ էին. Գանիէլը վերցրել էր նրան իրան մօտ դաստիարակելու և սիրով սովորեցնում էր ընդունակ, խելօք երիտասարդին, այդ պատճառով Յովհաննէսն էլ կարողանում էր հմուտ ուսուցչի դաստիարակչական ոգով այնպէս քաղցրութեամբ պարապել երեխաների հետ, որ սրանք ջերմ սիրում էին նրան:

Գանիէլն ուրախութեամբ տեսնում էր, թէ ինչպէս գիւղում բարեկարգութիւնները հետզհետէ տարածւում են—մարդիկ ազատուել են իրանց պարտքերից և առաջուան խղճալի արեցողներն այժմ հարուստ գիւղացիներ են դարձել: Գանիէլի 32 դաշնակիցներն և աշակերտները շատ էին օգնում բարեկարգութեանց առաջ գնալուն:

Մի քանի չարաբարոյ մարդիկ էին մնացել միայն, որոնց գլուխ Միրօնն էր, բայց շուտով սա էլ զոկուեցաւ իւր բարեկամ՝ երրորդ տանուտէրից, որ վախճանուեց: Հարկաւոր էր նորն ընտրել: Ամբողջ գիւղն երկու մաս բաժանուեց: Վատաբարոյ մարդիկ ցանկանում էին իրանց միջեց տանուտէր ընտրել, իսկ

ազնիւ մարդիկ այդ բանին չ'էին համաձայնում: Անբաւականութիւններ և վէճեր բարձրացան: Այն ժամանակ զինեցին հայր Պետրոսին՝ խորհուրդ հարցնելու: — Զարմանում եմ, — պատասխանեց նա, — ի՞նչպէս է, որ ձեզանից ո՛չ մէկն էլ չ'ը մտածեց ամենաարժանաւոր մարդուն՝ Դանիէլ ուսուցչին տանուտէր ընտրել, որն այնքան բարեքնեք արեց ձեզ համար, իսկ միւսները, ոչ թէ իրանց մերձականերին օգտակար լինելու ցանկութիւնից են ուզում տանուտէր լինելու, այլ հպարտութիւնից և փառասիրութիւնից: Չ'է կարելի տանուտէր ընտրել այնպիսի մարդու, որ շատ պարտապաններ ունի, որոնք ստիպւում են նրա հըլ ստրուկներ դառնալու: Տանուտէրը պէտք է լինի անկախ, ազնիւ, խելացի և գործունեայ մարդ: Անաչառութիւնը պէտք է նրա առաջին առաքինութիւնը լինի: Կա՛մ մտածեցէք, ո՞վ ձեր մեռնելուց յետոյ խնամք կը տանի ձեր ընտանիքներին վերայ. ո՞վ է նա, որ բոլոր որսով ատում է չարը և անարդարութիւնը. և վերջապէս ո՞վ է գիւղի մէջ այն լու մարդը, որին սիրում և յարգում են գիւղացիները...

Հաճոյ թուեցին շատերին քահանայի խօսքերը և երբ որ ժողովուեցին ընտրութեան համար, առաջին տանուտէր Դանիէլին ընտրեցին, երկրորդ տանուտէր ջրաղացբանին, բայց սա դժուար պաշտօն համարելով՝ հրաժարուեց, որի փոխարէն ընտրեցին Ստեփանին, որ մի հանդարտ, աշխատասէր մարդ էր: Բարկութիւնից պանդոկապետի աչքերը կապուեցին. նա դեռ յոյս ունէր, որ Դանիէլն էլ կը հրաժար-

ուէր, բայց նա ընդունեց պաշտօնը և շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին՝ իրան յարգելու համար, իսկ ուսուցչութիւնն առաջարկեց Յովհաննիսին:

Միրօն, խելակորոյս անյաջողութիւնից, վերադարձաւ տուն, որտեղ իւր բարկութեան վրէժը նախ՝ կատուի վերայ թափեց, որ գգուելով ժօռեցաւ նրան, յետոյ՝ շան, որ ուրախ—ուրախ ցատկեց դէպի նա, յետոյ՝ աղախնի, որ իսկոյն չ'ը հասկացաւ նրա հըրամանը՝ օղի տալու և վերջապէս՝ կնոջ վերայ, որ նկատեց, թէ Ստեփանն ազնիւ մարդ է:

ԱՂԲԸ ՊԵՏՔ Է ԴՈՒՐՍ ԱՄԵԼ ԳՈՄԻՑ.

Բայց Միրօնը փոխեց իւր դիտաւորութիւնը և մի քանի օրից յետոյ շտապեց Դանիէլի մօտ և բարեկամաբար ասեց.

— Այսուհետեւ մենք, Դանիէլ, եղբայրաբար կը ապրենք և միշտ բարեկամ կը լինենք:

Մարիամը զարմացաւ այդ բարեկամութեան վերայ: — Դանիէլ, լաւ կը լինէր, որ չ'ընդունէիր դու այդ պաշտօնը: Միրօնը խորամանկ մարդ է, նա որոգայթներ կը պատրաստի քեզ համար... զգուշացիր նրանից, Դանիէլ, ասում էր Մարիամն ամուսնուն:

— Մի վախենար, — պատասխանեց Դանիէլը, համբուրելով նրան. — նա չար մարդ չ'է, այլ միայն շողոքորթիչ և երկչոտ:

Շուտով նոր տանուտէրները ժողով կազմեցին: Ժողովն սկզբում Դանիէլն և Ստեփանը պահանջեցին

(գիւղի) կառավարութեան մատեանները և հաշիւները. բայց նրանք բոլորն էլ սաստիկ անկանոն զբաղութեան մէջ էին: Կառավարութեան վերայ 11½ հազար մանէթ պարտք երեւաց: Տնահարկերի մեծ մասը փչացել էր անդիտակցօրէն, կառավարութեան մուտքի հաշիւը բարեխղճաբար չէր կարգաւորուած, իսկ ծախսերի մասին հաշիւ տրուած չէր: Բանից երեւաց, որ տանուտէրները հասարակական հողի մի մասն արժան գնով վաճառել են իրանց վերայ ու մինչև այժմ չ'են վճարել նրա գինը: Բացի գրանից Միրօնը 11 տարի առաջ գիւղի կառավարութեան անունով վերցրել է 2000 մանէթ և այդ բոլորն զեռ ներս ձեռքումն են քնացել, որոնց համար կառավարութիւնը տօկոսներ է վճարում:

Դանիէլը բարկացած ասեց. — Ես ոչ թէ տանուտէրների խորհրդի մէջ եմ ընկել, այլ որ և է մի գոմի մէջ, որտեղ միայն կեղտ և անմաքրութիւն է տիրում. անշուշտ հարկաւոր է մաքրել այն... Անխիղճներ, դուք կերել և խմել էք աղքատների հաշուով, դուք կողոպտել էք ամբողջ վարչութիւնը, իսկ բանտարկել միայն խեղճ մարդկանց... Դուք միշտ բացազրութիւններ էիք առելիս Աստու և հաւատի մասին, իսկ ձեր հողին սատանային էք վաճառել:

Միրօնը երկիւղի մէջ ընկաւ. նա նախկին ընկերների վերայ էր բարդում յանցանքը և արտասուելով ընկաւ Դանիէլի ոտները, խնդրելով նրա ողորմութիւնը՝ ի սէր բոլոր սրբութիւնների՝ չ'անբաղդացնել իրան...

Դանիէլն հէց նոյն օրն իշխանութեանը մի ծանուցում ուղարկեց, որով յայտ հանեց նախկին տանուտէրների բոլոր աւագակութիւնները:

Ամբողջ գիւղը յուզման մէջ էր և սպասում էր հետևանքին: Շատերը չէին հաւատում, որ նախկին տանուտէրներն այնպէս աւագակներ լինէին և Դանիէլին էին մեղադրում՝ անուանելով նրան բանտարկու և չարախօս մարդ:

Միրօն արդարանալու համար օգնութիւն խընդրեց իւր բարեկամներից: Բայց ոչ ոք չ'ուզեց այդ գործի մէջ խառնուել: Վերջապէս քաղաքից եկաւ դատաւորը: Այն ժամանակ ամենին պարզուեց նրանց անապնու թիւնները: Միրօնին քննութեամբ յանցաւոր ճանաչեցին, իրաւունքներից զրկեցին և բանտ նըստեցրին: Նրա հարստութեան մեծ մասովն էլ վճարեցին այն պարտքը, որ նա գողացել էր կառավարութիւնից:

Ահա ի՞նչ ապագայ ունեցաւ հպարտ պանդուկապետը. — անարդար հարստութիւնն օգուտ չ'է բերում, իսկ ամբարտաւանութիւնը մարդուն տանում է դէպի կորուստ: Դանիէլը նշանակուեց առաջին տանուտէր, իսկ երրորդ տանուտէր ընտրուեց մի ուրիշ ազնիւ գիւղացի:

ՊԱՐՏԲԵՐԸ ՊԵՏԻ Ե ՎՃԱՆԸ.

Դանիէլը շատ հոգսեր և գործեր ունէր թէ դաշտումը, թէ անտառումը և թէ բանջարանոցում:

Նա յոգնած և վատաւած երեկոյեան վերադառնում էր տուն:— Խեղճ իմ Դանիէլ,— տրամեթեամբ ասում էր նրան Մարիամը,— անկասկած, որ անշնորհակալութիւնով և դառնութիւններով պէտք է քեզ վարձադրեն քո բոլոր շարժարանքների և զրկողութիւնների փոխարէն:

— Ով հասարակութիւնից ընտրուած է տանուտէր, իմ թանգագին,— պատասխանեց Դանիէլը նրան,— նա պարտաւոր է արգարութեան և Աստծու մասին մտածել և ոչ թէ՝ մարդկային ընծաների և շնորհակալութիւնների:

Յերեկ և զիշեր Դանիէլը միշտ այն մասին էր մտածում, թէ ինչպէս կարողանայ թեթեւացնել կառավարութեան պարտքը, ինչպէս վերացնի այս ծանրութիւնը խեղճ հասարակութեան վերայից: Նւ ահա նա մէկ անգամ ժողովում ասեց.— Մեր հասարակութիւնը $1\frac{1}{2}$ հազար մանէթ պարտք ունի. այնպէս կարգադրենք, որ ոչ ոք իւր զբաղանից չը վճարի պարտքի համար...

Գիւղացիները ծիծաղեցին և գոչեցին.

— Այդ մեզ շատ ակտրժելի խօսքեր են, հաճելի է լսել և՛ շարունակութիւնը:

Դանիէլը շարունակեց.

— Մենք մեծ արօտատեղ ունենք: Անասունների հօտերն անօգտաւէտ են դարձրել այն հողը: Ոչ ոք չէ օգտուում նրանից՝ ինչպէս որ հարկաւոր է: Ամառը, ձիշտ է, հարուստ մարդկանց անասուններն արածում են այնտեղ, բայց նիհար և քաղցած փորով են վե-

րադառնում տուն. աղբն էլ կորչում է, մի ֆևաս էլ այդտեղ է լինում: Իսկ նա, որ կովեր չունի, ամենեւին չէ օգտուում այդ հողից: Մի՞ թէ այդ արգարութիւն է: Մի՞ թէ այդ հասարակական հող չէ: Զէ՞ որ մենք հաւասար իրաւունք ունենք նրա վերայ, Նի՞ թէ այդ հողից իւրաքանչիւրը մի կտոր ունենար և այնտեղ ցանէր տուռոյտ կամ ուրիշ խոտ, այն ժամանակ կենդանիների համար աւելի ուտելիք կ'ըստացուէր: Բաժանենք արօտատեղը մեր մէջ: Հողը կը մնայ վարչութեանը, իսկ իւրաքանչիւր մարդ իւր մասի համար վարձ կը վճարի կառավարութեան: Այդ դրամներով կը վճարենք կառավարութեան պարտքը և հասարակութիւնը կ'ազատուի այդ ծանրութիւնից:

Գիւղացիների մէջ աղմուկ, խօսակցութիւն, աղաղակ և վէճեր բարձրացան. հարուստներն այդ բաշխումն անարդարութիւն էին համարում և ասում.

— Նա ցանկանում է աղքատներին հարստացնել, իսկ ազնիւ մարդկանց աղքատացնել. միւսներն ասում էին՝ կամենում է, որ հարուստները միայն իրանց անասուններն արօտ ուղարկեն— մենք այդ չ'ենք թողնիլ և այլն:

Բայց մեծամասնութիւնը, որ աղբի համար անասուններին տանն էին պահում, պահանջում էր Դանիէլի ասածների համեմատ լինի: Հարուստները զանգատուեցին իշխանութեան, խնդրելով նրա հովանաւորութիւնն իրանց իրաւունքներից զրկուելու համար, բաց դատարանը մերժեց նրանց բողոքը:

Հարուստ գիւղացիներն աւելի Միրօնի համար էին խղճում: Նրա բոլոր յանցանքների մօտ դարձեալ Միրօնին օրինաւոր էին գտնում: Նրան չը պէտք է այդ դժբախտութիւնն պատահէր, մտածում էին նոքա, — նա պահպանում էր հին իրաւունքները և սովորութիւնները, իսկ Գանիէլը նորութիւններ մտցնող, աստուածուբաց մի ոմն է:

ԴԱՐՁՆԱԼ ՊԱՐՏՔԵՐԻ ՎՃԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.

Գարնանը գիւղացիներին յաջողուեց իրանց ձեռնարկած միջոցի արդիւնքը տեսնել: Արօտասանը, որ տեղ կովերը սկզբում հազիւ կարողանում էին փոքր ինչ ուտելիք գտնել, այժմ ծածկուած էր խիտ խոտով: Բւրաքանչիւրն իւր մասի բերքով ոչ միայն վըճարում էր տօկոսները, այլ և մեծ օգուտ էլ էր ունենում, հարուստներն նոր հասկացան, որ այդ միջոցով անասունների համար աւելի ուտելիք են ձեռք բերում և կաթն ու աթոր:

Բայց Գանիէլը դրանով չը բաւականացաւ: Նա նորից մի բանի վերայ էր մտածում և ի դուր չէր ամբողջ օրերով անտառում թափառում:

Հարուստ գիւղացիներն ասում էին.

— Հաւանական է, որ նա դարձեալ ցանկանում է մեզ հաւասարուել:

Բայց նոքա սխալում էին:

Վերջապէս բոլորը հետաքրքրութիւնից ժողովեկան, որ լսեն Գանիէլի նոր առաջարկութիւնը: Նա

առաջ անցաւ և բարձր խօսեց.

— Լաւ կը լինէր, եթէ մենք բոլորովին պարտք չ'ունենայինք և տօկոսներ վճարելու փոխարէն՝ մենք այդ գումարները մեզ համար պահէինք:

Գիւղացիները ծիծաղելով պատասխանեցին.

— Դու մեզ օգտուէտ հրաշքներ ես առաջարկում...

Գանիէլը շարունակեց.

— Ես և իմ ընկերները յանձն կ'առնենք վճարելու հասարակական ամբողջ պարտքը կամ նրա մեծ մասը, եթէ միայն կ'ընդունէք այն, ինչ որ մենք կ'առաջարկենք ձեզ:

— Ահա տեսէք, գոչեցին գիւղացիները, — թէ նա ինչ կերպով է ուզում մեզ հաւասարուել:

Գանիէլը պատասխանեց նրանց.

— Նախ լսեցէք ինձ և յետոյ վճռեցէք իրաւացի՞ր եմ ես, թէ ոչ: Մեր գիւղն ունի 100 տուն. իւրաքանչիւր տուն հասարակական անտառից տարեկան 4 սաճէն փայտ է ստանում:

— ձիշտ է, գոչեցին գիւղացիները:

— Ամեն մի տուն փայտ կը խնայի, եթէ նրանից քիչ վառի իւր անտեսութեան մէջ:

Գիւղացիները սկսեցին քրթմնջել:

— Լաւ ես ասում, բայց չ'ենք կարող ապրել առանց հացի և շրջել ամբողջ մի դար կեղտոտ հագուստներով:

— Կան գիւղեր, — պատասխանեց Գանիէլը, — որ այնքան անտառներ չ'ունեն, ինչքան մենք, բայց նը-

րանք այնպէս են կառավարուում, որ վաճառելու էլ փայտ են ունենում և դրա համար նոքա մեզանից աւելի հարուստ են:

Գիւղացիները տարակուսանքից սկսեցին քորել իրանց ծոճրակները, երբ լսեցին Դանիէլի խօսքերը:

— Ահա թէ նրանք ինչպէս են կառավարուում, — շարունակեց Դանիէլը... մի քանի ընտանիքների հաց թխելու համար մի հնոց են ունենում: Ամեն-մէկն այնտեղ հերթով բերում է իւր խմորը և որովհետեւ հնոցը միշտ տաք է լինում, այդ պատճառով քիչ փայտի պահանջ է լինում: Ահա այս է, որ կոչուում է նոր տնտեսութիւն: Իսկ մենք մինչև հիմայ այդ բանին ուշադրութիւն չենք դարձրել: մենք չափազանց ծոյլ ենք կամ տղէտ: Եթէ մի քանի մեծ հրնոցների փոխարէն, որոնք անհրաժեշտ են հաց թրխելու համար, ունենայինք մի ընդհանրական հնոց, ինչքան փայտ կը խնայուէր: Փայտ վառել, նշանակում է դրամներ վառել: Բացի դրանից, — շարունակեց Դանիէլը, — ուրիշ գիւղերում վաղուց կազմուած են ընդհանուր լուացարաններ, որոնցով օգտուում է իւրաքանչիւր ընտանիք, որով դարձնալ փայտ է խնայուում և հնոցներն այնպէս շուտ նորոգութիւն չեն պահանջում: Ահա մենք ևս առաջարկում ենք կառավարութեան հաշուով հնոց և լուացարան շինել: Դուք ինչ կ'ասէք այդ բանի համար, կամենում էք բոլորդ էլ օգնել:

Կրկին բրթմնջումն և աղաղակ բարձրացաւ. իւրաքանչիւրը վիճում և զոռում էր իւր համար. բայց

ձայներ հաւաքելիս՝ մեծամասնութիւնն ընդհանուր հնոց և լուացարան ցանկացող զուրս եկաւ:

— Ապրէք — աղաղակեց նրանց Դանիէլն ուրախացած, — ձեր վճիռը ձեզ համար մեծ օգուտ կը բերի: Ասեցէք այժմ իմ վերջին առաջարկութիւնը: Այժմ իւրաքանչիւր ընտանիք 4 սաժէնի փոխարէն կը բաւականանայ 3 սաժէն փայտով, մեզ մօտ մի սաժէն փայտը 3 մանէթ արժի, նշանակում է 100 տանից մենք մի տարում 300 մանէթի փայտ կ'ըստանանք, իսկ 10 տարում՝ 3000 մանէթի, և կը վճարենք մեր պարտքը: Ահա թէ ինչպէս կ'անենք, որ այդ շուտ լինէր, անտառի մի զետեատինը տարեկան մի սաժէն փայտ է տալիս. եթէ մենք տարեկան հաւաքենք 100 սաժ., այն ժամանակ 10 տարուայ մէջ կ'ունենանք 1000 սաժ: Բայց մի խորհուրդ. — փոխանակ 10 տարի սպասելու (և վճարելու տօկոսները), աւելի լաւ կը լինի կտրել 1000 սաժէնի փայտ և միանգամից վճարել դրանից ստացած գումարով հասարակական պարտքը:

ԱՄՍՆ ԻՆՁ ԼԱԻ Է ԳՆՈՒՄ.

Դանիէլը 32 դաշնակիցներն էլ էին մասնակցում հասարակական լուացարանի և հնոցի շինութեանը. նոքա փայտ էին կտրատում, աղլւս, կիր, քար կըրում, միաբան դործում և շատ անգամ խօսակցում էին, թէ ինչպէս պէտք է հերթակալին: Դանիէլը մի հմուտ հացագործ գտաւ և աշնանը, դարմանք

գիւղացիներին, լուսցարանը և հնոցը պատրաստ էին: Դրացիներն ամեն կողմից հաւաքւում էին և հետաքրքրութեամբ նրանց նայում: Շատերը ծիծաղում էին, որ այդ նոր միջոցներով օգուտ չ'են ունենալ: Բայց ահա եկաւ ձմեռը՝ սառնամանիքով և բուք բորանով: Գիւղացիներն հրձւում էին, որ նոր հնոցներն այնպէս լաւ ապագայում էին իրանց և օգտաւէտ էին թէ հնոցը և թէ լուսցարանը: Վաճառելով խնայած փայտը, նոքա յիշեցին Դանիէլի խօսքերը. վառել փայտը, նշանակում է վառել զբամը: Շատ ուրիշ գիւղացիներ էլ ցանկացան և հէնց իրանք իրանց հիմնեցին այդ տեսակ հնոցներ և լուսցարաններ:

Նրբ դարնանը հարկաժողովն եկաւ, դժուար երեւաց իւրաքանչիւրին միանգամից երկու մանէթ վրձարելու. նոքա մտաբերեցին Դանիէլի խօսքերը և վազեցին նրա մօտ:

— Տանուակէր, — գոչեցին նրանք, — դու այլ ևս չ'ես խօսում այն մասին, որ մենք անտառի փայտերով միանգամից վճարէինք հասարակութեան պարտքը:

Հէնց դրան էր սպասում Դանիէլը:

Հասարակական ժողովում վճռուած էր փայտերի վաճառման մասին ամեն տեղ յայտարարել: Անտառապետի ներկայութեամբ և նրա առաջնորդութեամբ կտրատեցին մեծ և շատ խիտ աեղերից ծառեր: Ամեն կողմերից էլ գնողներ եկան, բայց փայտի գինը վաղ չ'էր ձգւում համար, վաճառեցին երկու տարուայ ընթացքում և ձեռք բերեցին 3000 մ,

այնպէս որ ոչ միայն ամբողջ պարտքը վճարեցին, այլ և կառավարութեան համար պահեստի գումար կազմեցին: Յետոյ հասարակական ընտիր սեպհականութիւն — անտառը պահպանելու համար, անտառապետը խորհուրդ տուեց այն բաժանել 30 մասերի, և որովհետեւ փոքրիկ ծառերի (լաստենի, հացի, կեչի, չինարի) աճելու համար 30 տարի է հարկաւոր, իսկ զերանի համար՝ 100 տարի, ուստի իւրաքանչիւր տարի միայն մի մասի ծառերը պէտք էր կըտրել, որ նոցա որդոց ժամանակ մէկ լաւ խիտ անտառ ստացուէր: Այդ պատճառով անտառից օգտուելու համար կազմեցին նոր կանոններ, որպէս զի ամեն ինչ էլ արդարութեամբ լինէր — անաչառ և ընդհանուրի օգտի համար:

ԻՆՁ ՆՆ ԱՆՈՒՄ Զ...Պ...Ի ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ ԻՐԱՆՑ ԱՂ.ՔԱՏՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ.

Ինչ որ կատարւում էր Զ...Պ...ում, բոլորին էլ զարմացնում էր: Հասարակական պարտքը վճարւում էր, գիւղացիները հետզհետէ հարստանում էին: Սակայն դեռ շատ անվայելուչ սովորութիւններ կային հին ժամանակներից մնացած: Գիւղումը դեռ ևս տարւում էին մի քանի ընտանիքներ, որոնք սովորել էին միշտ ողորմութիւն խնդրել, որովհետեւ նոքա այնպէս էին աշխատանքից ծուրացել, որ նորից դործ սկսելը դժուար էր երեւում նրանց: Մնացել էին դեռ ևս մարդիկ, որոնք իրանց աշխատանքները խմելով

էին փշագնում, երկխաներին էլ նոյնը սովորեցնում, որովհետեւ մանկութիւնից սոքա տեսնում էին այն վատ օրինակը, և քիչ յոյս կար, որ նոքա մեծանալով լաւ մարդիկ դառնային: Այս բոլորը սաստիկ վշտացնում էին Հայր Պետրոսին:

— Զէ կարելի չարն արմատախիլ անել, — ասում էր նա, — քանի որ դիւղն մէջ գոյութիւն ունին այդպիսի վատ օրինակներ, քանի որ ծոյլերը կ'ապրեն իրանց մերձակաների հաշով: Մենք ունենք ապաստանարան, բայց մեծ մասամբ անգործութիւնից են այնտեղ յաճախում և ապրում են հասարակութեան հաշով: Քանի անգամ ես գնացի այնտեղ՝ նրանց խրատելու յուսով, բայց բոլորովին 'ի դուր եղան իմ ջանքերը: Ոչ քարոզը, ոչ յորդորները և ոչինչ ներգործութիւն չ'են անում այս մարդկանց վերայ: Հարկաւոր է այնպէս կարգադրել, որ նոքա հասարակական հաշով չ'ապրէին և այստեղ ապաստարանում քիչ-քիչ ընտելանային հեռանալ դատարկաշնչիկ կեանքից և սովորէին աշխատել:

Հայր Պետրոսի միտքը սաստիկ դուր եկաւ թէ Դանիէլին և թէ միւս տանուտէրներին: Հայր Պետրոսը զրեց, ինչ որ մտածել էր և յետոյ նոքա միասին մէկ լաւ քննեցին այդ գործը և վճռեցին փակել հին ապաստարանը և բնակ մի ուրիշ տնանկանոց՝ նոր սկզբունքներով: Տնանկանոցի համար գնեցին հիւսնական և ուրիշ արհեստական գործիքներ. ընտանիքների բնակուելու համար առանձին սենեակներ կարգեցին: Ամեն ինչ մաքուր և խտակ էր այն-

տեղ: Տնանկանոցում բնակութիւն գտնողները պէտք է աշխատէին կառավարութեան հսկողութեան տակ: Նոքա տղաներին դիւղում կամ քաղաքում յանձնում էին աղնութեամբ և աշխատաւիրութեամբ յայտնի մարդկանց, որոնց մօտ մի որ և իցէ արհեստ էին սովորում: Տնանկանոցի աղքատները ձրի ստանում էին հագուստ, ուտելիք, դրա փոխարէն աշխատում էին կառավարութեան համար: Որոշածից դուրս աշխատանքը մնում էր իրանց:

Տնանկանոցի մօտ դաշտ և բանջարանոց կար. այնտեղ ցանում էին կաղամբ, բոզկ, սիսեռ, գետնախնձոր, վարունկ, վուշ, կանեփ, սև ցորեն և ուրիշ հացահատիկներ: Անայք լուսնում, կարում, մանում էին: Բոլորեքեան աշխատում էին մէկի համար և մէկը՝ բոլորի համար: Ոմանք որոշածից աւելի աշխատելով՝ քիչ-քիչ կարողացան յատուկ անարարութիւն սկսել և դուրս գալ տնանկանոցից: Հայր Պետրոսը յաճախ նրանց մօտ էր լինում, խօսակցում էր նրանց հետ և յորդորում էր դէպի Աստուած, դէպի մերձական սէր և աղնիւ, գործունեայ կեանք ունենալու. մանում էր նոքա բոլոր կարիքների և ցաւերի մէջ, մխիթարում և խրախուսում էր դժուար հանգամանքներում: Այսպէս Զ...Պ...ի տնանկանոցում ապրում էին ոչ թէ ուրիշների հաշով, այլ սեպհական աշխատանքով: Նա, որ մտնում էր այնտեղ, սովորում էր մի որ և է օգտուէտ աշխատանք կամ արհեստ և դուրս էր գալիս այնտեղից միայն այն ժամանակ, երբ ընտելանում էր սեպհական աշ-

խատանքով հաց ճարել իրան համար և խնայել աշխատանքից ստացած գրամները:

Բայց բոլոր անանկները չը կարողացան այդպէս բաղդաւորուել: Նընք, որ սաստիկ ընտելացել էին անդործութեան և անսռակութեան, դատարկաշըրջութիւնն աւելի նսխապատիւ էին համարում: Նոքա հեռացան Զ...Պ...ից և էլ ոչ մի ժամանակ չը վերադարձան այնտեղ:

Տնանկանոցում բնակւողներն ազատ ժամերում կատարում էին և ուրիշ շատ աշխատութիւններ — սալայատակում էին փողոցները, ուղղում էին ճանապարհները, անտառը կտրել էին բերում: Այդ բոլորի համար հատարակութիւնն այժմ աւելի քիչ ծախսեր էր անում: քան թէ առաջ, որովհետեւ գործը այժմ ակնութեամբ էր ընթանում: տնանկանոցի բոլոր ծախսը համարեա խնամուողների աշխատանքովն և կամուոր նուէրագրամներովն էր ստացւում: Զ...Պ...ում գործ գրած այդ օրինակն աղբից շատ ուրիշ շրջակայ գիւղերի վերայ էլ և նրանք էլ իրանց մէջ հիմնեցին նոյնանման տնանկանոցներ:

ԴԱՐՁՆԱԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ.

— Դանիէլը դարձեալ նոր բան է մտածում, — խօսում էին գիւղացիները:

Ամեն երեկոյ ուսուցչի և ուղակերանների հետ նա դաշտերն էր գնում մանգալու: Նոքա իրանց հետ վերցնում էին երկայն շղթաներ, խփում էին գետնին

երկայն ցցեր և Դանիէլն երկայն ոտների վերայ դրուած ինչ որ մի սեղանի վերայից նայում էր այդ ցցերին: Այս շարունակուեց մի ամբողջ տարի և նոր իմացան գիւղացիները, որ Դանիէլը չափում էր հողը: Նա նշանակեց բոլոր դաշտերի, ճանապարհների, հրապարակ տեղերի յատակադճերը: Յոտակադճի վերայ պարզ երևում էր իւրաքանչիւրի հողը, ճանապարհները, խրճիթներն... Այն (յատակադճը) կախեցին գիւղական կառավարութեան շինութեան մէջ: Զ...Պ...ում, ինչպէս և գերմանական միւս գիւղերում, հասարակական շատ քիչ հողեր կային: մեծ մասամբ հողն առանձին-առանձին ընտանիքների էր պատկանում, որ հօրից ժառանգութիւն էր մնացած որդուն: Այժմ ամեն մարդ պարզ տեսնում էր իւր դաշտի և մարգագետնի մեծութիւնը, և ուշադրութեամբ նշանակում էր իրան համար, որովհետեւ հող դնելիս կամ վաճառելիս շատ կը հարկաւորուէր այն:

Տանուտէր Դանիէլն ասում էր,

— Ես դրանից առաւել օգտակար միջոց գիտեմ:

Նրբ գիւղացիները խնդրեցին տեսլ այն, նա պատասխանեց.

— Իմացէք ինքներդ. իսկ եթէ մինչեւ «Աստուածածնի պաշտպանութեան» տօնը չ'էք իմանալ, այն ժամանակ ես կ'ասեմ:

Տօնը արդէն անցել էր, բայց նրանք դեռ չ'էին իմացել: Այն ժամանակ Դանիէլն առաջ անցաւ Ժողովում և ասեց.

Դուք ամենքդ էլ տեսաք մեր հողի յատակադճի

ծը: Ձեզանից իւրաքանչիւրը նայելով նրա վերայ՝ մտածում է իւր հողերի համար, իսկ երբ ես նայում էի դաշտերին, որ մենք մշակում ենք մեր երեսի քրտինքով և Աստծու օրհնութեամբ, շատ անգամ տխրում էի, որ այսպիսի չարչարանքով աշխատելով չ'են մշակում այնպէս, ինչպէս որ հարկաւոր է և այդ պատճառով չ'են բերում այն եկամուտը, որ պէտք է ստացուէր: Այժմ ինձ պարզուեց, թէ ինչն է դրա պատճառը. այդ՝ ժամանակի անտեղի կորչելն է: Ձեզանից իւրաքանչիւրն ունի հող. բայց այդ հողը մէկ տեղ չ'է գտնուում, այլ ցրուած է դանսական տեղերում՝ հողի մէկ կտորը սարի վերայ է, միւսն անտառի յետևում, երրորդը կամրջի մօտ և այլն: Մէկ կտորից միւսը հասնելու համար երկար ժամանակ է կորչում, իսկ եթէ ամեն-մէկի դաշտերը մէկ տեղ, մի սահմանի մէջ լինէին, այն ժամանակ նա իրան մշակներով կարող էր նոյն ժամանակում մեծ դաշտեր կառավարել և ի հարկէ շատ եկամուտ էլ ստանալ:

—Այդ բոլորն այդպէս է,—պատասխանեցին գիւղացիները, բայց ուրիշ կերպ չ'է կարելի.—չ'ենք կարող դաշտերն ուսների վերայ առնել, որ մէկ տեղ բերենք:

Դանիէլը պատասխանեց.

—Կարելի է, եթէ միայն դուք ինքներդ այդ ցանկանաք: Դուք ունէք ամբողջ հողի յատակադէծը և իւրաքանչիւրդ գիտէ, ինչքան մեծութիւն ունի իւր բաժին հողը: Բայց գործը, ի հարկէ, ու-

նի իւր դժուարութիւնը: Դուք պէտք է մէկդ մի տի հետ փոխարինէք ձեր ցրուած հողերի կտորներն այնպէս՝ որ իւրաքանչիւրի բոլոր հողերը մէկ տեղ լինեն: Փող դրացիները պայմանաւորուեն իրար հետ, որ դրամներով վարձադրութիւն ստանայ այն մարդը, որին քիչ կամ վատ հող կ'ընենի. և եթէ այդպիսով պատահի, որ մէկը փոխարինութեամբ կորցնի ինչ որ մի կտոր հող, այնուամենայնիւ նա երկու անգամ աւելի օգուտ կ'ունենայ, որովհետեւ նրա բոլոր հողերը մէկ տեղ կ'ը լինեն: Միայն մի՛ վախեցէք ոչ մի դժուարութիւնից և չ'ապաք, որ մենք արդէն ընտելացել ենք մեր նախնիքների օրինակներին:

Երբ Դանիէլը խօսելը վերջացրեց, գիւղացիները դուրսները շարժելով՝ սկսեցին ցրուել: Նոքա սում էին.

Այդ լու միտք է, բայց նրա կատարելը դժուար է:

Մինչ այս մինչ այն՝ գործերից ազատ ժամանակում մի քանիսներն մտածում էին, թէ ինչպէս պէտք է փոխարինութիւն անեն: Կարճ միջոցում պայմանները սկսեցին դործադրուիլ և մի քանիսին յաջողուեց մի սահմանագծի մէջ դնել իւր բոլոր հողերը, իսկ մի քանիսները թէև չ'էին կարողանում համաձայնուիլ իրար հետ, սակայն դործը քիչ-քիչ առաջ էր գնում: Առաջին կէս տարում հինգ հողու յաջողուեց իրանց բոլոր հողերը մէկ տեղ հաւաքել:

Ձեւն օրինակելի էր: Միւսներն էլ նկատեցին ու հասկացան դրա օգուտը և իրանք էլ սկսեցին նոյնն

անել: Տարեց տարի կալուածները մէկ տեղ էին հաւաքուում, որից ստացած օգուտն անհերե էր:

ԻՆՁ ԴԱՐՁԱԻ Զ...Պ...ԳԻՒՂԸ.

Զ...Պ... գիւղը գործնականապէս փայլում էր իր բարեկարգութիւններով: Պողատու այգիների միջում, շրջապատուած լինելով և՛ մարգագետիններով ու ոսկեղոյն գաշտերով, թւում էր, որպէս թէ երկրաւոր դրախտն լինէր նա: Փողոցների երկու կողմերն տընկուած էին խնձորենիներով:

Գիւղը մտնելիս՝ մարդու աչքի նշանաւոր գիւղաքաղաք էր երևում նա. բոլոր տները, մինչև անգամ ցածրայարկանները, գեղեցիկ էին և մաքուր. պատուհանները լուսաւոր, տանիքները, համարեա բոլորը, ծածկուած էին կրմիրտրով: Կառավարութիւնը հրդեհի երկիւղեց արգելել էր եղէգով ծածկել տանիքները: Շատ տանիքների վերայ շանթարգելներ էին շինուած. բոլոր տների առաջ փոքրիկ պարտեզներ, նրանց մէջ ծաղիկներ, իսկ ոմանց մէջ փետակներ կային:

Երևում էր, որ բնակիչներն ապրում են համեալաշխութեան, բաւականութեան... մէջ. հազնում էին հասարակ, բայց մաքուր. դէմքները վառվառն, աւաղջ և գոհ էին: Ուրիշ գիւղերի մեծատների որդիքը մեծ մասամբ Զ...Պ...ից էին ընտրում իրանց հարսնացուները և եթէ նրանք երբեմն իրանց հետ մեծ գումար չէին բերում, բայց հմուտ և փորձուած

տանտիկիներ էին դուրս գալիս: Նոյնպէս՝ ուրիշ հարուստ ընտանիքներ թէև երբեմն դժուարանում էին իրանց աղջկան տալ Զ...Պ...գիւղացի փեսայացուի, բայց բոլորն էլ այն կարծիքին էին, որ աղջիկն այնտեղ բարեկարգ վիճակ կ'ունենայ:

Զ...Պ...ում այլ ևս դատարկաբջիկներ և աղքատներ չ'էին երևում: Չունեւորներն էլ տնտեսական ցումն էին լաւ ուտելիք և հագնելիք ստանում: Ամենից աղքատ խրճիթը մտնելիս՝ երևում էր, որպէս թէ այնտեղ հարուստ մարդ է ապրում. յատակներն աւելած և լուացած, լուսամուտները մեծ-մեծ...

Ամարային ամիսներում, լաւ եղանակներին, կիւրակէ օրերը շատ ուրախալի էր Զ...Պ...ում լինել: Քաղաքից մեծ բաղմութիւն էր հաւաքում այնտեղ: Զբօսնում էին այգիներում, կաթ էին խմում, խնձոր, մեղր ուտում, և նստոտում էին կանաչ մարգագետինների վերայ կամ կտկրի ծառերի տակ և նայում էին փոքրիկ աղջիկներին, որոնք երգերի ձայնով պարում էին:

Արեւեցութեան, աւաղակութեան, վէճերի և դոցանման յիմար սովորութիւնների մասին Զ...Պ...ի բնակիչների մէջ ամենևին ձայն էլ չ'ըկար. լիութիւնից և ուսումնարանից տարածուած լաւ դաստիարակութիւնից գիւղացիների մէջ ընդհանրացել էր ազնութեան, բարեխղճութեան և սիրոյ զգացմունքները:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ Ն.

Այդ ժամանակ Աստուած ուրախացրեց Դանիէլին, նա ունեցաւ մի արու զաւակ: Դանիէլը հըրձուանքի մէջ էր: Նա շտապեց իր բարեկամ՝ մեզ ծանօթ 32 գիւղացիներէից մէկի մօտ:

— Ի՞մ բարեկամ, — ասեց Դանիէլը նրան, — ես ոչ մի ժամանակ քեզանից փոխ չ'եմ խնդրել և այս առաջին անգամն է: Ինձ 250 մանէթի ոսկիներ են հարկաւոր, թէեւ միայն մի շաբաթ ժամանակով: Կարող ես դու այդ շնորհումն անել ինձ:

— Ի հարկէ կարող եմ, — պատասխանեց բարեկամը, ես քեզ շատ պարտաւոր եմ: Նա քաղաքից հենց նոր 400 մանէթ ստացայ, բայց համարեա արծաթ են: Եթէ կամենում ես, վերցրու ամենը, ինչքան ժամանակով էլ որ լինի:

— Ինձ ոսկիներ են հարկաւոր, — ասեց Դանիէլը:

Ի՛նչ, ես կ'աշխատեմ ոսկիներ գտնել:

— Շնորհակալ եմ քեզանից, — պատասխանեց Դանիէլը, — վաղն երեկոյեան ժամի 8-ին խնդրեմ՝ բերես ինձ մօտ՝ տուն. միայն, խնդրում եմ, ոչ մէկի հետ չը խօսես այդ մասին:

Այս միևնույն խօսակցութիւնը նա առանձին առանձին ունեցաւ գաղանի միւս զաշտակիցների հետ ևս, բոլորից էլ 250 մանէթի ոսկիներ խնդրելով և բոլորի համար երեկոյեան 8 ժամն նշանակելով՝ ոսկիները բերելու համար և խնդրելով իւրաքանչիւրից լուծիւն պահել:

Արդէն մ'թնել էր: Նոքա բոլորն էլ եկել էին: Դանիէլն առաջնորդեց նրանց իւր սենեակը, բայց այնտեղ մօմ չ'էր վառուում: Գիւղացիները զարմանում էին այդպէս ժողովուելու համար: Դանիէլը գնաց ճրագ բերելու: Նա վերադարձաւ երկու վառած մօմերով, սպալական շողշողուն նշանադեատով, ասպետական նշանը կրծքին, երկայն սուրը կողքին, ճիշտ այնպէս, ինչպէս նրան տեսել էին սրանից 7 տարի առաջ, երբ հաւաքուել էին շուկայի շինելու՝ արհեստը սովորելու:

— Եթէ դուք բերել էք այն, որի համար ես խնդրել էի ձեզ, ի՞մ բարեկամներ, դրեցէք այստեղ սեղանի վերայ, — ասեց Դանիէլը:

Մէկը միւսի յետեւից գիւղացիները սկսեցին մօտենալ սեղանին, ոմանք էլ ներողութիւն էին յայտնում, որ ոսկիներ չը կարողացան բերել դրամների փոխարէն:

— Բոլորը մէկ է, — պատասխանեց նա, — դրեցէք այդտեղ, ինչ որ բերել էք:

Ժողովուեց մեծ քանակութեամբ ոսկի, արծաթ, արժէթղթեր:

Այն ժամանակն Դանիէլն ասեց.

— Այսօր վերջացաւ փորձառութեան համար նշանակած ժամանակամիջոցը, անցաւ 7 տարի և 7 շաբաթը, որոց մասին ես ձեզ ասել էի: Նայեցէք այստեղ, դուք սեղանի վերայ այն գիշերուայ ձեր տեսածից աւելի ոսկի էք հաւաքել: Այն ժամանակ մի սեպհական կոպէկ էլ չ'ունէիք, իսկ հիմա ամեն-մէկը

250 մանէթ էք բերել և բոլորը միասին միանգամից
8 հազար մանէթ է հաւաքուել: Ահա այսպէս ես
սովորեցրի ձեզ ոսկի պատրաստելու արհեստը: Այժմ
հասկացէք, որ ոսկի ձեռք բերելու արհեստը իսկա-
կանն ոսկուց աւելի մեծ արժէք ունի և ամենալաւ
իմաստութիւնն է կեանքի մէջ, որովհետեւ մարդու
տալիս է երջանկութիւն և բաւականութիւն: Գնո-
ցէք, սովորեցրէք այդ մասին և ձեր երեխաներին:
Կամ գուցէ դուք սպասում էք մի որ և իցէ բռնի:

Ժպտացին զիւղացիները և պատասխանեցին:

— Մենք արդէն վաղուց հասկացել ենք, որ դու
ընդունակ ես խօսքով ոսկի շէնել և ի սրտէ շնորհա-
կալ ենք քեզանից, դու մեզ բերիր դէպի ճշմարտու-
թեան ճանապարհը: Առանց քեզ և քո օգնութեան
մենք գուցէ կորէինք:

Դանիէլը զոհութիւն յայտնեց այդ խօսքերի
համար և պիկը սեղմում էր նոցա ձեռքերը: Նա դը-
րամներն իսկոյն վերադարձրեց նրանց, որովհետեւ իր
պահանջելով ուզում էր փորձել նրանց խրաքանչիւ-
րի դէպի մերձական ունեցած յարաբերութիւնը:

— Գործադրիր այդ, ինչպէս կ'ամենում ես, քեզ
համար մենք պատրաստ ենք կրակի և ջրի մէջ ընկ-
նելու, պատրաստ ենք և մեռնել քեզ համար... —
պատասխանում էին նրանք:

Երջանկատեղով նրան նոքա անաղում էին նրա
նշանազգեստը, կրօքի վերայի խաչը և հարցնում
էին նրան՝ թէ որտեղից են այդ բոլորը:

Նա պատասխանեց.

— Իմ հօր՝ ուսումնարանի նախկին ուսուցչի շը-
նորհիւ ես շատ օգտուեալ բաներ եմ սովորել, այդ և
պաշտօնիս եռանդով կատարելը մեծացրին ինձ և ես
հասայ սպայական աստիճանի: Մէկ անգամ պատե-
րազմի ժամանակ ես փրկեցի արքայորդուն մահից:
Ահա թէ որտեղից է այս վերքի նշանը ճակատիս և
ասպետական նշանը կրծքիս վերայ, իսկ պաշտօնիցս
հրաժեշտ տալու ժամանակ թոշակ նշանակեցին ինձ
ամբողջ կեանքիս ժամանակ. թաղաժառանգը չէր
մոռացել — և այցելեց ինձ, ինչպէս կը մտաբերէք
այդ: Երբ որ ես եկայ այստեղ Զ...Պ..., ինձ ապշեց-
րեց զիւղացիների աղքատութիւնը և նրանց չա-
րաչար տանջուելը. ես չէի ցանկանալ մնալ այստեղ
և կը հեռանայի, եթէ չը տեսնէի ջրաղացբանի
աղջկան: Նա, իմ Վարիամը, պահեց ինձ... Այն ժա-
մանակ ես վճռեցի մնալ այստեղ և ինձ աղքատնե-
րին հաւասար ցոյց տուի, որ յարգանք զրուեմ դէպ
ինձ. միայն Վարիամի ծնոյններին բացալայտեցի բո-
լոր իսկութիւնը, եթէ ոչ նոքա չէին համաձայնիլ
նրան ինձ տալու...

Գիւղացիները, լսելով Դանիէլի պատմութիւնը,
զարմանում և ուրախանում էին նրա երջանկու-
թեամբ:

Դանիէլը զրկում էր նրանց, իսկ սրանք շնոր-
հակալ էին լինում նրանից, որ պատճառ դարձաւ ի-
րանց երկրային ու յաւիտենական բաղդաւորութեան
և «հայր» էին կոչում նրան: Նրանք խնդրեցին Դա-
նիէլին, որ նորամանկան մկրտութեան հանդիսին ի-

յանք էլ մասնակցեն և ուրախանան նրա հետ միասին:

Հասաւ մկրտութեան օրը, որ կիւրակի էր: Վաղ առաւօտունից ամբողջ գիւղն ոտքի վերայ էր: Եկեղեցու զանգակը խփեց, նորամանկանը եկեղեցի տարան. մանկան յետեից դնում էր ջրաղացքանը իւր կնոջ հետ և մանկան հայրը:

Բոլոր ժողովուրդը կանգնած եկեղեցու դաւթում՝ ճանապարհ բաց անելով նայում էր գնացքին:

Նոքա խոնարհում էին Դանիէլին՝ ասելով.

— Բարե՛, մե՛ր հայր:

Ամենքն էլ արտասւում էին, որովհետեւ ոչինչ չբկայ բարձր և սրտաշարժ, բացի զգացմունքից և մերձականերին անձնանուիրութիւնից:

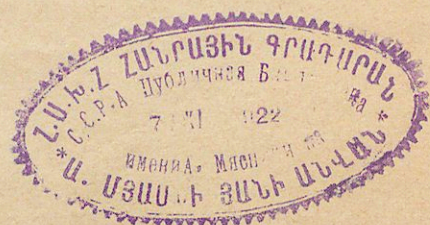
Ամբոխը խռնուել էր եկեղեցու մէջ: Հայր Պետրոսը քարոզեց երախտագիտութեան մասին. նրա ամեն-մի խօսքն մարդու ուղիղ սրտի մէջ էր մտնում. ժողովուրդը սրտաշարժուած, աշխատում էր պահել իւր արտասուքները: Մաղթանքի ժամանակ, երբ Հայր Պետրոսը զոյգով ձայնով շնորհակալ էր լինում Աստծուց Զ...Պ...գիւղէն բարի կառավարիչներ շնորհելու համար, բոլորն էլ Դանիէլի մասին էին մըտածում: Ինքն հայր Պետրոսն էլ չը կարողացաւ զսպել իրան և արտասուքների միջից «Դանիէլ» անունն արտասանեց. ամենքն էլ հեկեկում էին եկեղեցում... և մտածում էին այն մասին, թէ ինչ է արել Դանիէլը իրանց գիւղի համար: Ընդհատուեց քարոզը: Քահանան օրհնեց սրտաշարժուած ժողո-

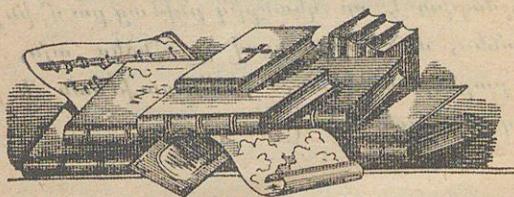
վրդին: Ոչ մի ժամանակ այնպէս հրճուանքով չ'էին երգել «Քեզ Աստուած, փառարանում ենք» գեղեցիկ մաղթանքը:

Դանիէլը սրտաշարժուած և մոայրոյզ երբ եկեղեցուց դուրս եկաւ, չ'էր համարձակում աչքերը վեր բարձրացնել. գլուխը ցած գցած՝ անցաւ ուրախ ամբոխի միջով: Նա չ'էր կարողանում խօսել:

Այդ օրուանից Դանիէլին գիւղի հայր էին կոչում:

ձմարիս է՝ որ «կեանքիդ ընթացքում ինչ բարիք ցանես, մեծ արդիւնքով կը հնձես այն, որովհետեւ բարեսրտութեան, համեստութեան և սիրոյ վարձադրող Աստուած կայ»:

1298

2013

